

Yksityisen turvallisuusalan turvallisuustarkastukset

Laadullinen tutkimus Itä-Uudenmaan alueen vartijoiden ja järjestyksenvalvojen suorittamista turvallisuustarkastuksista

Otto Kärki

3/2022

TIIVISTELMÄ

Kärki, Otto: Yksityisen turvallisuusalan turvallisuustarkastukset

Opinnäytetyön muoto: *Tutkimuksellinen opinnäytetyö*

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Kyrönviita, Mika & Saari, Jari

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Yksityinen turvallisuusala koostuu laajasti erilaisista työtehtävistä, palveluista ja tuotteista. Alan pääasiallinen työtehtävä on valvoa yleistä järjestystä, turvallisuutta ja omaisuuden koskemattomuutta ennalta määritetyillä toimialueilla. Vartijat ja järjestyksenvälvojat ovat ylivoimaisesti alan näkyvin toimija. He joutuvat työtehtäviensä luonteesta johtuen usein asiakaskohtaamisiin ja puuttuvat toimivallallaan tapauskohtaisesti ihmisten perus- ja ihmisoikeuksiin, kuten esimerkiksi henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen em. vartijoiden ja järjestyksenvälvojen suorittamia turvallisuustarkastuksia, joissa henkilön kiinniotolla puututaan kohdehenkilön vapauteen ja tarkastuksella henkilön koskemattomuuteen. Tavoitteenani on selvittää, miten yksityisen turvallisuusalan toimijat suorittavat turvallisuustarkastuksia, millä edellytyksillä, perusteilla ja toimivallalla.

Teoriaosuudessa ja haastattelujen läpikäynnissä pohdin sitä, mihin yksityisen turvallisuusalan toimijoilla on oikeus puuttua ja miten he saavat suorittaa henkilöön kohdistuvaa etsintää, eli tässä tapauksessa turvallisuustarkastuksen.

Tutkimuksen tuloksista saa vähintään Itä-Uudenmaan alueen vartijoiden ja järjestyksenvälvojen näkemyksiä turvallisuustarkastuksista ja sen ympärillä olevista muista olennaisista toimenpiteistä, kuten kiinniotto-oikeudesta. Tuloksista käy ilmi, että turvallisuustarkastukset eivät luo huomattavasti haasteita työelämässä. Vastaajien mukaan tapauksia hoidetaan myös osittain maalaisjärjellä ja loukatun suostumuksella. Vastaajien näkemykset ja kokemukset turvallisuustarkastuksien eri vaiheista, toimenpiteistä ja toimivaltuuksista vastaavat lakipykälä ja ohjeita. Rajaan tutkimukseni myymälöissä yms. kauppakeskuksissa toimiviin turvallisuusalan toimijoihin. Tutkimusta voi hyödyntää opiskelumateriaalina sekä poliiseille, kansalaisille, että yksityiselle turvallisuusalalle.

Sivumäärä: 49

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 3/2022

Avainsanat: Laadullinen tutkimus, teemahaastattelut, yksityinen turvallisuusala, vartija, järjestyksenvälvoja, turvallisuustarkastus, kiinniotto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Opinnäytetyön aiheen rajaus.....	2
1.2 Tutkimuksen tavoite ja kohderyhmät	3
1.3 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta	3
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	4
2.1 Tutkimuskysymykset.....	4
2.2 Tutkimusmenetelmä.....	4
3 TURVALLISUUSALA	5
3.1 Julkinen ja yksityinen sektori	5
3.2 Yksityisen turvallisuusalan toimijoiden lukumäärä	6
4 LAKI YKSITYISISTÄ TURVALLISUUSPALVELUISTA.....	7
5 YKSITYISEN TURVALLISUUSALAN EDELLYTYKSET, KOULUTUKSET JA TYÖNKUVA	8
5.1 Vartijan edellytykset	8
5.2 Vartijan koulutus	9
5.3 Vartijan työnkuva	10
5.4 Järjestyksenvalvojan edellytykset.....	11
5.5 Järjestyksenvalvojan koulutus.....	11
5.6 Järjestyksenvalvojen työnkuva	11
5.7 Tilapäiset järjestyksenvalvojat.....	12
6 VARTIJOIDEN JA JÄRJESTYKSENVALVOJIEN EROT.....	13
6.1 Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen yhteiset periaatteet	14
6.2 Yksityisen turvallisuusalan oikeus henkilöön kohdistuvaan etsintään	15
6.3 Vartijan kiinniotto-oikeus ja sen edellytykset.....	16
6.4 Järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus ja sen edellytykset.....	16
6.5 Kiinniotto	17
6.5.1 Verekseltään	17
6.5.2 Pakeneminen	18
6.5.3 Rikoksesta epäilty.....	18
6.6 Vartijan turvallisuustarkastus.....	19
6.7 Järjestyksenvalvojan oikeus turvallisuustarkastukseen	19
6.8 Turvallisuustarkastuksien erot ja yhtäläisyydet.....	21
6.9 Turvallisuustarkastuksen toteutus ja sukupuolisääntö	22
6.10 Voimakeinojen käyttö	22
7 TURVALLISUUSTARKASTUKSEN ONGELMAT JA HAASTEET	23
7.1 Kielletyt esineet ja aineet.....	23

7.2 Mihin turvallisuustarkastus kohdistuu?	24
7.3 Huumausaineet	24
7.4 Rikoksen yritys turvallisuustarkastuksen perusteena.....	25
7.5 Oikeuttaako sitten näpistyksen yritys kiinniottamiseen ja turvallisuustarkastukseen?	25
8 TOIMIVALLAN YLIMITOITTAMISEN RANGAISTAVAIUUUS	26
8.1 Peruutusharkinta	26
8.2 Rangaistus virheellisistä toimenpiteistä	27
8.3 Loukatun suostumus	28
9 HAASTATTELUT	29
9.1 Haastateltavien valinta	29
9.2 Haastattelujen toteutus	30
9.3 Haastattelujen sisältö	30
10 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	31
10.1 Koulutuksessa opittavat asiat ja haastateltavien lähtökohdat	31
10.2 Miten yksityinen turvallisuusala käytännössä suorittaa turvallisuustarkastuksen ja miten toiminta vastaa lakia?	33
10.3 Miksi turvallisuustarkastuksen lainsäädännössä ja käytännön suorituksissa on eroavaisuuksia?	37
10.4 Tietävätkö yksityisen turvallisuusalan toimijat oikeutensa ja velvollisuutensa turvallisuustarkastuksessa ja käyttävätkö he niitä lain sallimalla tavalla?	40
11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	44
12 ILMIKÄYNEET ONGELMAT TUTKIMUKSESSA.....	46
12.1 Tutkimuksen reliaabelius.....	46
12.2 Tutkimuksen validius.....	47
LÄHTEET	48
LIITE 1: Saatekirje	50
LIITE 2: Haastattelukysymykset.....	51

1 JOHDANTO

Kiinnostus opinnäytetyöaiheeni kohtaan heräsi tavanomaisella lupavalvonnan luennolla, jossa käsiteltiin järjestyksenvalvojen ja vartijoiden suorittamia turvallisuustarkastuksia, niiden eroja, periaatteita ja perusteita. Aihe herätti henkilökohtaisesti mielenkiintoni siitä, missä tilanteissa ja millä perusteella henkilöön kohdistuvaa etsintää toteutetaan. Kenellä on oikeus suorittaa turvallisuustarkastus, millaisissa tilanteissa ja kenelle.

Poliisin tehtävä on varmistaa ihmisten ja ympäristön turvallisuus kaikissa tilanteissa ja kaikkina aikoina (Poliisi, 2022). Poliisin on pystyttävä perustelemaan kaikki lakiin perustuvat toimenpiteensä, kuin myös yhteiskunnan muidenkin rattaiden, jotka pitävät yllä yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Järjestyksenvalvojen ja vartijoiden toimivalta on myös laaja ja toimenpiteet tulee perustella, mutta ymmärrys yksityisen turvallisuusalan toimivallasta saattaa vaihdella kansalaisten, toimijoiden ja jopa poliisien välillä.

Minulla ei ole henkilökohtaisesti aiempaa kokemusta yksityisen turvallisuusalan työstä taikka sen koulutuksesta. Olen ainoastaan nähnyt vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimia siviilissä ja töissä poliisina. Otan opinnäytetyöni aiheen haasteena oppia uutta, lähestyä itselle vielä suhteellisen tuntematonta ammattikuntaa ja poliisin olennaista yhteistyökumppania.

Koen aiheen olevan tärkeä, sillä yksityisen turvallisuusalan toiminnan valvominen on yksi poliisin työtehtävistä. Yksityisen turvallisuusalan yritykset suorittavat omavalvontaa, mutta toiminnan valvominen on yhtä lailla ulkopuolisen poliisinkin tehtävä. ”Jos omavalvonta pettää, seurauksena voi olla viranomaisvalvontaan liittyvät toimenpiteet.” (Jyri Paasonen, 2018.) Poliisin on mielestäni hyvä tietää mitä oikeuksia ja toimivaltuuksia yksityisellä turvallisuusalan toimijalla on. Työni auttaa poliisia ymmärtämään turvallisuusalan koulutusten eri vaihtoehtoja ja laajuuksia. Näistä syistä työni aihe palvelee myös poliisia.

”Millä perusteilla kaupan vartija saa tutkia asiakkaan laukun?” on sattunut olemaan aika-ajoin yleinen kahvipöytäkeskustelun aihe poliisiopiskelijoiden piireissä. Asiaan perehtyessä internetissä voi törmätä moneen suomalaisen nettifoorumin väärinkäsityksiin ja tietämättömien epämääräisiin laintulkintoihin. ”Saako vartija tonkia taskuni?” ja ”Onko kaupan kassalla pakko näyttää laukun sisältö?” Edellä esitettyjä kysymyksiä olen ehtinyt jo pohtia ennen opinnäytetyön aloittamista entisten ja nykyisten turvallisuusalan toimijoiden kanssa ja olen saanut erilaisia käsityksiä vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivallasta.

Hypoteesini on, että käsitysten eroavaisuudet johtuvat turvallisuusalan koulutuksesta, työpaikkojen kulttuurista, oman työn helpottamisesta ja mahdollisesti myös työmotivaatiosta. Aikaisemmissa ammateissani ja myös poliisina työskennellessäni olen huomannut motivaationpuutteen piirteitä tai muuta harmaalla alueella työskentelyä useilla eri tavoilla, joten miksei samoja asioita näkyisi yksityisellä turvallisuusalalla?

Yksityisen turvallisuusalan toimivallasta puhuttiin tällä em. lupavalvonnan luennolla, josta kiinnostus tähän aiheeseen sai alkunsa. Koulutuksen heikkous oli yksi hypoteesi, jota tunnuttiin luennolla pidettävän itsestäänselvyytinä, mutta kaikki toimintatapojen vaihtelut eivät voi mielestäni johtua pelkästä koulutuksesta.

Halusin tietää missä mennään ja tutkia yksityisen turvallisuusalan suorittamia turvallisuustarkastuksia. Mitä kaupan vartija tai ostoskeskuksen järjestyksenvalvoja saa oikeasti ja lainmukaisesti tehdä, miten lakia tulkitaan kirjallisesti, miten se heijastuu käytäntöön, mistä joustetaan, mitä koulutuksessa opetetaan ja miksi? Halusin myös tietää miten vartijat ja järjestyksenvalvojat kokevat nämä tilanteet ja millaisia kokemuksia heillä on.

Olen havainnut silminnähdessä sekä kuullut vartijoiden ja järjestyksenvalvojen työkokemuksia, joissa on eroavaisuuksia käytännön ja lainmukaisen oppikirjasuorituksen välillä. Muutamalla tapaamallani henkilöllä on ollut laista ja ohjeistuksista poikkeavia käsityksiä siitä, miten yksityisten turvallisuusalan toimijoiden tulisi toimia näpistelijän kanssa. Välillä on vaikuttanut siltä, että toimivaltaa joustetaan ja venytetään tarpeen mukaan sinne mistä pääsee helpoimmalla, asiakkaan oikeusturvan tullessa vasta toissijaisena.

1.1 Opinnäytetyön aiheen rajaus

Päätin tutkia aihettani yksityisen turvallisuusalan näkökulmasta, rajaamalla muut turvallisuusalan ammattikunnat pois, keskittyen tavanomaisiin kansalaisten silmille tuttuihin vartijoihin ja järjestyksenvalvojiin. Keskityn erityisesti myymälöissä työskenteleviin tai muuten paljon turvallisuustarkastuksia suorittaviin vartijoihin ja järjestyksenvalvojiin.

Yksityisellä turvallisuusalalla, poliisilla ja muilla turvallisuusalan toimijoilla on useita toimivaltaeroja ja on myös pakko tiedostaa, että samankaltaista lakipykälissä joustamista on poliisiorganisaatiossa ja varmasti muuallakin kuin turvallisuusalalla. Rajaan aiheeni kuitenkin henkilöön kohdistuvaan etsintään, sivuten kiinniotto-oikeuksia ja asiakaskohtaamisia, sillä ne ovat oleellinen osa turvallisuustarkastuksen suorittamista.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja kohderyhmät

Tutkimukseni tuloksista saa tietoa siitä, kenellä on lupa suorittaa turvallisuustarkastus, missä, milloin ja kenelle sen voi suorittaa ja toteutetaanko ne käytännössä lainmukaisesti. Tämän lisäksi tutkimuksestani käy ilmi se, mitä mieltä toimijat ovat koulutuksestaan, käytännön suorittamisestaan ja työtovereidensa toimenpiteistä.

Opinnäytetyöni kohderyhmänä toimii sekä itse vartijat ja järjestyksenvalvojat, että poliisit ja tavalliset kansalaiset. Tutkimuksen tulokset ja teoriaosuudessa koottu laintulkinta luovat kokonaisuuden kiinniottilanteesta, turvallisuustarkastuksen laillisuudesta ja muista hyväksytyistä toimintamalleista. Opinnäytetyöni soveltuu opiskelumateriaaliksi poliiseille ja yksityiselle turvallisuusosalalle. Tavoitteena on samalla korjata suomalaisten keskustelufoorumien vääristyneet laintulkinnat, jolloin opinnäytetyö palvelee myös turvallisuustarkastuksen kohdehenkilöitä. Tutkimustuloksissa tuon myös ilmi yksityisen turvallisuusalan toimijoiden henkilökohtaisia näkemyksiä, kokemuksia ja mielipiteitä liittyen turvallisuustarkastuksiin, kiinniottoihin sekä asiakaskohtaamisiin.

1.3 Aikaisemmat tutkimukset aiheesta

Yksityisen turvallisuusalan turvallisuustarkastuksista ei ole aikaisemmin tehty vastaavaa opinnäytetyötä tai muuta tutkimusta. Yksityinen turvallisuusala ja turvallisuustarkastus ovat kuitenkin esiintyneet erillisinä aiheina useissa tutkimuksissa.

Vuonna 2017 poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyönä on valmistunut Joonas Aholan kirjoittama ”Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista - Kenttämuistio yksityisistä turvallisuuspalveluista annetusta laista sekä toimintaohjeita viranomaisen kanssa toimimiseen”. Aholan toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu raporttiosio ja kenttämuistio. Raporttiosuudessa Ahola on käynyt läpi ja avannut yksityiseen turvallisuusalaan liittyvät lakipykälät. Raporttiosuuden perusteella Ahola on tehnyt kenttämuistion vartijoita ja järjestyksenvalvoja varten. Kenttämuistio sisältää vartijoiden sekä järjestyksenvalvojien toimintaa koskevia säädöksiä ja niihin perustuvia huomioita. Kenttämuistiota on myös tarkoitus voida käyttää poliisin toimesta esimerkiksi valvottaessa yksityistä turvallisuusalaa. (Ahola 2017.)

Vuonna 2021 poliisiammattikorkeakoulun opinnäytetyönä on valmistunut Atte Varosen ja Pekka Äijälän tutkimuksellinen opinnäytetyö ”Kauppakeskuksen monet toimijat - Poliisin ja yksityisen turvallisuusalan toimivalta ja oikeuksien erot kauppakeskusympäristössä”. Varosen ja Äijälän aihe käsittelee yksityisen turvallisuusalan toimivaltaa kokonaisuudessaan, kun taas oma aiheeni on rajattu turvallisuustarkastuksiin ja kiinniottilanteisiin.

Pidän myös OTT Jyri Paasosen blogikirjoituksia ja muita teoksia mainitsemisen arvoisina tässä kapaleessa. Olen käyttänyt Paasosen materiaaleja useaan otteeseen opinnäytetyössäni.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

2.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, milloin, miten, kenelle ja kenellä on yksityisellä turvallisuus-alalla oikeus suorittaa henkilöön kohdistuvaa etsintää ja miten niitä suoritetaan käytännössä. Lisäksi tutkin yksityisen turvallisuusalan toiminnan lainmukaisuutta eli sitä, tulkitaanko lakia tilanteissa oikein. Tietääkö turvallisuustarkastuksen suorittaja itse mitä ja miten laki tulkitsee tilanteen, oiotaanko joistain velvollisuuksista ja lisätäänkö oikeuksia tyhjistä. Tämän lisäksi tutkin haastatteluiden pohjalta syitä edellä mainituille asioille. Useista kysymyksistä ja tutkimuksen tavoitteista huolimatta tutkimuskysymykset ovat kiteytettynä seuraavat:

1. Miten yksityinen turvallisuusala käytännössä suorittaa turvallisuustarkastuksen ja miten toiminta vastaa lakia?
2. Onko turvallisuustarkastuksen lainsäädännössä ja käytännön suorituksissa eroavaisuuksia?
3. Tietävätkö yksityisen turvallisuusalan toimijat oikeutensa ja velvollisuutensa turvallisuustarkastuksessa ja käyttävätkö he niitä lain sallimalla tavalla?

2.2 Tutkimusmenetelmä

Valitsin tutkimuksen toteutustavaksi kvalitatiivisen tutkimuksen, jossa tiedon hankkimiseksi suoritan vapaamuotoisia teemahaastatteluja vartijoille ja järjestyksenvalvojille.

Vartioimistehtäviä ja järjestyksenvalvontatehtäviä voi suorittaa monilla eri alueilla ja tavoilla. Kohdenan haastatteluni näkyvimpään osaan näitä aloja, kuten esimerkiksi kauppakeskuksen järjestyksenvalvojiin, myymälätarkailua suorittaviin vartijoihin, myymäläetsiviin ja muihin vastaaviin ammattilaisiin. Näillä em. ammattinimikkeillä on ammattikunnasta eniten asiakaskohtauksia ja siitä johtuen eniten erilaisia turvallisuustarkastuksia ja kiinniottotilanteita. Tutkimusta luettaessa on tiedostettava, että yksityisellä turvallisuus-alalla on useita erilaisia toimenkuvia, joiden mahdolliset turvallisuustarkastukset eivät välttämättä kuvasta tai liity tähän opinnäytetyöhön. Esimerkiksi en käsittele tulevissa haastatteluissa anniskeluravintoloiden ovimiehien, festivaaleilla tai muissa tilaisuuksissa toimivien kulunvalvojen ja järjestyksenvalvojen turvallisuustarkastuksia.

Rajaan työni haastattelut Vantaan alueella toimiviin yksityisen turvallisuusalan toimijoihin. Vaikka kyseessä on varsin pieni otos, vastaukset tulevat antamaan kokonaiskuvaa vähintään Vantaan vartijoiden ja järjestyksenvalvojen näkemyksestä turvallisuustarkastukseen.

Otan haastatteluissa huomioon haastateltavien omat henkilökohtaiset kokemukset ja heidän näkemysensä omien kollegoiden toimista, jotta haastatteluiden tuloksista saadaan puolueettomampia ja laajempia.

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole kysymyksiä, joihin olisi ennalta määritettyjä ehdottomia vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltavan annetaan jäsentää ja artikuloida ja jäsentää vastauksiaan omaehtoisesti (Vilpas, luettu 8.9.2021).

Aion haastatella kysymyksillä, joihin ei ole yksinkertaisia kyllä tai ei vastauksia. En myöskään keskity haastattelussa yhden yksittäisen vartijan tai järjestyksenvalvojan tekemiin toimenpiteisiin, vaan toivon yksittäisen haastateltavan vastausten tuovan ilmi ko. toimipaikan toimintatapoja, käytäntöjä ja laintuntemusta, henkilökohtaisten kokemusten lisäksi. Näillä keinoilla kokoan laadullisesta datasta yhtenäisen selityksen haastateltavan näkemyksestä. (Vilpas, luettu 8.9.2021.)

Haastattelun voi suorittaa usealla eri tavalla ja valitsin opinnäytetyöhöni sopivimmaksi teemahaastattelun. Laadin kuitenkin kysymykset valmiiksi ja ne tulevat olemaan kaikille haastateltavilla samat. En käytä haastattelussani valmiita vastausvaihtoehtoja, kuten täysin strukturoidussa haastattelussa käytettäisiin. Keskustelua auttavien valmiiden kysymysten lisäksi pyrin haastattelussa vapaaseen vuorovaikutukseen, jonka toivon lisäävän vastausten monipuolisuutta ja vähentää haastateltavien jännitystä siitä, että kyseessä olisi tenttaus haastateltavan osaamisesta.

3 TURVALLISUUSALA

3.1 Julkinen ja yksityinen sektori

Suomessa turvallisuusalaa on mahdollista harjoittaa julkisella sektorilla tai yksityisellä sektorilla. Näillä molemmilla sektoreilla on erilaisia monipuolisia työtehtäviä.

Niin sanotulla julkisella sektorilla toimii Poliisi, Pelastuslaitokset, Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja Tulli. Myös rikosseuraamusala kuuluu omalta osaltaan turvallisuusalaan (TAT 2021).

Yksityisellä sektorilla puolestaan on yksityiset turvallisuuspalvelut, joita ovat vartioimisliiketoiminta, järjestyksenvalvojatoiminta ja turvasuojaustoiminta (LYTP 1:1).

Vartioimisliiketoimintaan kuuluu useita erilaisia työtehtäviä, kuten esimerkiksi; myymälätarkkailua, henkivartijatehtäviä ja arvokuljetustehtäviä (LYTP 1:2.1:n kohdat 3,4,5). Järjestyksenvalvojillakin on erilaisia toimenkuvia ja työtehtäviä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvomisen lisäksi, joka

muokkautuu pitkälti toimipaikan mukaan, esim. yksityistilaisuuteen, ravitsemisliikkeen, tai leirintäalueen välittömään läheisyyteen. (LYTP 3:26.1:n kohdat 2,3,5.)

Kaikki järjestyksenvalvojan lailliset toiminta-alueet ja vartioimistehtäviin liittyvät lailliset vartioimisalueet on määritelty ko. laissa erikseen.

3.2 Yksityisen turvallisuusalan toimijoiden lukumäärä

Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen lukumäärä Suomessa on kasvanut vuosi vuodelta. Kymmenessä vuodessa vuosivälillä 2003–2013, järjestyksenvalvojiksi on tilastollisesti hyväksytty vuonna 2013 yhteensä 12191 enemmän kuin vuonna 2003. Vartijoilla vastaavasti on tullut ko. vuosivälillä 3820 henkilön lisäys.

Vuosi	Järjestyksenvalvoja	Vartija
2003	40461	11573
2004	47170	11513
2005	47170	11737
2006	52891	12220
2007	51950	12508
2008	51988	12969
2009	53490	13704
2010	51308	14186
2011	50223	14545
2012	50605	14909
2013	52652	15393

Taulukko 1. Vartijaksi, järjestyksenvalvojaksi hyväksytyjä. (HE 22/2014 vp, 6, 8.)

Järjestyksenvalvojiksi hyväksytyjen kokonaismäärä on pysynyt taulukon viimeisten vuosien ajan suhteellisen muuttumattomana, kuten taulukossa 1 on nähtävillä. Kuitenkaan työtä tosiasiallisesti tekevien määrästä ei voi olla täsmällistä tietoa ja tilastot eivät ole täysin varmoja. Hallituksen esityksen mukaan on oletettavaa, että vain pienehkö osa järjestyksenvalvojaksi hyväksytyistä henkilöistä toimii järjestyksenvalvojatehtävissä aktiivisesti. (HE 22/2014 vp, 8.)

Erikseen säädetyin edellytyksin voidaan vartijalupaa hakeva henkilö hyväksyä toimimaan neljän kuukauden ajaksi myös niin sanottuna väliaikaisena vartijana. Tällaisten väliaikaisiksi vartijoiksi vuosittain hyväksytyjen määrä on edellä kuvatulla 2003–2013 ajanjaksolla vaihdellut 242 ja 449 välillä. (HE 22/2014 vp, 6.)

Vartioimisliikkeiden vuosi-ilmoitusten mukaan vartijaksi hyväksytyistä vain osa toimii vartijana vartioimisliikkeen palveluksessa. Vuosina 2003—2011 työssä toimivien vartijoiden osuus vartijaksi hyväksytyjen kokonaismäärästä on vuosittain vaihdellut 60—81 %:n välillä. Täten vartijaksi hyväksytyjen kokonaismäärästä ei voida päätellä suoraan vartijana toimivien kokonaismäärää, vaan tilastot kertovat vain, kuinka monta vartijalupaa on hyväksytty ko. vuonna. Tosiasiallisesti suuri osa vartijoista on myös osa-aikaisessa työsuhteessa, mikä edelleen vähentää vartijan työhön käytettävien henkilötyövuosien kokonaismäärää ja vääristää yllä olevia tilastoja marginaalisesti. (HE 22/2014 vp, 6)

Tämänhetkisestä yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kokonaismäärästä ja työllisyydestä on vaikea löytää varmaa tietoa, mutta työllisyystilanne on hyvä ja yksityinen turvallisuusala työllistää edelleen vähintään 15000 työntekijää eri turvallisuusalan yrityksissä. Alalla työskentelee tällä hetkellä paljon nuoria aikuisia ja ammattitaitoisesta työvoimasta on pulaa (KEHA-keskus 2018). Syynä ammattitaitoisen työvoiman pulalle voi olla se, että yksityiselle turvallisuusalalle ”tullaan vuodeksi ja sitten lähdetään.” Alalla on matala lähtöpalkka ja työvoimasta on todennäköisesti juuri siksi pulaa pääkaupunkiseudulla, jossa asumiskulut ovat suuret. (Teemu Orava, 2020.)

4 LAKI YKSITYISISTÄ TURVALLISUUSPALVELUISTA

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (1085/2015), tunnetaan myös lyhenteellä ”LYTP” astui voimaan vuonna 2017, korvaten edellisen vuonna 2002 annetun yksityisen turvallisuuspalveluiden lain. Tämä aiheutti samalla muutoksia muihin lakeihin. Lakimuutoksen tarkoituksena on ollut selkeyttää yksityisen turvallisuusalan toimivaltaa, työnkuvaa ja laittaa näiden toimikuntien säännökset yhteen selkeään lakiin. (HE 22/2014 vp, 1.)

Vuoden 2017 lakia edeltävä vuonna 2002 annettu laki kumosi vuoden 1983 vartioimisliikelain, joka määrittä vartioiden toimivallan ja vartioimisliikkeen luvanvaraisuuden. Ennen tämän lain voimaantuloa vartioimisliiketoimintaa säänneltiin vuonna 1944 annetulla asetuksella vartioimisliikkeistä. (HE 22/2014 vp, 4.)

Lakiuudistuksien lisäksi järjestyksenvainvoimien ja vartijoiden toimintaa koskevia säädöksiä ovat olleet vuosien varrella mm. valtioneuvoston asetukset yksityisistä turvallisuuspalveluista (534/2002) ja turvallisuusalan neuvottelukunnasta (285/2003) sekä sisäministeriön asetukset vartioimisliikkeen vastaavan hoitajan ja vartijan koulutuksesta (780/2002), vartijan voimankäyttökoulutuksesta ja voimankäyttökouluttajan koulutuksesta (1121/2010) sekä vartioimis- ja järjestyksenvainvoimien tehtävissä mukana pidettävästä koirasta (782/2002). (HE 22/2014 vp, 4.)

Yksityistä turvallisuusalaa koskevia säädöksiä ja asetuksia on siis ollut useita ennen vuoden 2017 lakiuudistusta, joka on tiivistänyt säännökset yhteen lakiin. Nykyinen ajantasainen laki yksityisistä turvallisuuspalveluista käsittää säännökset turvallisuusalan elinkeinoluovasta ja lupa on yhteinen kaikille luvanvaraisille turvallisuusalan elinkeinoille.

Uudella lailla on ollut tavoitteena varmistaa yksityisten turvallisuuspalveluiden luotettavuutta sekä kehittää viranomaisyhteistyötä (LYTP 1:1), että täsmentää vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivaltuuksia. (HE 22/2014 vp, 1).

Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen toimivaltuudet eivät ole muuttuneet radikaalisti aiempaan lakiin verrattuna, eikä muutoksia ole tullut turvallisuustarkastusten suorittamiseen. Yksi opinnäytetyötäni ajatellen mainittava lakiuudistus on vartijan mahdollisuus vapauttaa kiinniotettu, jos kiinniotettua ei voida kohtuullisessa ajassa luovuttaa poliisille. Tällaisia tapauksia voisi olla esimerkiksi näpistysepäily, jonka johdosta on suoritettu kiinniotto ja tarvittavat toimenpiteet, mutta poliisia ei ole saatu paikalle syystä tai toisesta. Vapauttaminen on mahdollista ainoastaan poliisimiehen ja kiinniotetun suostumuksella, teosta ei voi seurata muuta kuin sakkoa ja kiinniotetun henkilöllisyys on tunnettu. (Jyri Paasonen, 2016) Hallituksen esityksen mukaan kiinniotetun vapauttaminen on poikkeuksellinen toimenpide ja pääsääntöisesti kiinniotettu tulisi edelleen luovuttaa poliisille. Aikarajoja ”kohtuulliselle ajalle” on mahdoton asettaa, mutta käytännössä yli tunnin kestävä odotus voisi mahdollistaa em. edellytyksen ja kiinniotetun vapauttamista voitaisiin harkita (HE 22/2014).

5 YKSITYISEN TURVALLISUUSALAN EDELLYTYKSET, KOULUTUKSET JA TYÖNKUVA

Turvallisuusalaa on mahdollista opiskella sekä toisen asteen koulutuksessa, että korkeakouluissa. Vartijan koulutuksen voi suorittaa ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa. Toisen asteen ammatillisissa oppilaitoksissa voi suorittaa turvallisuusalan perustutkinnon sekä mahdollisia kyseisen alan ammatti- sekä erikoisammattitutkintoja. Vartioimisliikkeet tarjoavat myös vartijan ja järjestyksenvalvojan peruskursseja maksullisina palveluina. Järjestyksenvalvojan koulutus on vartijoihin verrattuna lyhyempi ja on pisimmillään väliaikaisen vartijakoulutuksen mittainen. (TAT, 2021.)

5.1 Vartijan edellytykset

Vartijakoulutuksen lisäksi vartijalla on muitakin edellytyksiä, eikä näin ollen kuka tahansa voi työskennellä vartijan työssä. Henkilön tulee olla 18–67-vuotias ja tämän tulee olla henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan työhön sopiva, sekä luotettavaksi ja rehelliseksi tunnettu (LYTP 2:10.1:n kohdat 1,2 ja 3).

Edellä mainittua luotettavuutta ja rehellisyyttä on pidettävä vakiintuneen tulkintalinjan mukaisena, mikä tarkoittaa henkilön aikaisempaa ja nykyistä käyttäytymistä. Arviointiin käytetään viranomaisen ylläpitämiä rekistereitä ja sieltä ilmeneviä seikkoja, liittyen henkilön rehellisyyteen ja luotettavuuteen, jotka liittyivät henkilön sopivuuteen nimenomaan vartijaksi. (HE 22/2014 vp, 36.)

5.2 Vartijan koulutus

Vartijana toimiminen Suomessa edellyttää pakollisen koulutuksen suorittamista, joihin voi kouluttautua useilla eri tavoilla. Minimipituus vartijan koulutukselle on 40 tuntia, joka antaa poliisin hyväksymisprosessin jälkeen oikeuden hakea väliaikaista vartijakorttia ja toimia väliaikaisena vartijana neljän kuukauden ajan. Väliaikaiseksi vartijaksi hyväksymisaika on kertaluonteinen eikä sitä sidota kalenterivuoteen. (Poliisi, 2021.)

Seuraavana vaihtoehtona on vartijan peruskoulutus, joka on vuoden 2017 lakiuudistuksen yhteydessä pidentynyt 100 tunnista 120 tuntiin (HE 22/2014 vp, 36). Peruskoulutus koostuu em. 40 tunnin mittaisesta väliaikaisen vartijan koulutuksesta sekä 80 tunnin vartijan koulutuksesta. (Poliisihallitus, 2017, 1-4) Vartijan peruskoulutuksen suorittaneet vartijat voivat hakea vakinaista vartijakorttia, joka on voimassa viisi vuotta kerrallaan (LYTP 2:10.4). Vartijan peruskoulutus on myös osa turvallisuusalan ammattitutkintoa, joka on laajuudeltaan 150 osaamispistettä (Securitas, 2021).

Pidemmillä kaavalla turvallisuusalaa voi opiskella turvallisuusalan ammattitutkinnolla (150 osp) tai ammatillisten oppilaitosten tarjoamalla turvallisuusalan perustutkinnolla (180 osp).

On vaikea sanoa, montako yksittäistä osaamispistettä tai oppituntia keskittyy kiinniottojen ja turvallisuustarkastuksien teoriaan, sekä turvallisuusalan toimijan sekä asiakkaan oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Turvallisuusalan ammattitutkinnossa pakolliset yhteiset opinnot ovat 50 osp ja perustutkinnon 45 osp. Tutkintojen loput vaadittavat osaamispisteet tulevat vapaa valintaisten tutkintojen osista, jotka käsittelevät myös laajalti em. teoriaa.

Nopein reitti vartijaksi on siis 40 tuntia opiskelua, josta suuri osa on hätäensiapua, voimankäyttöä, työturvallisuutta ja muuta olennaista. Opinnäytetyöni aihetta ajatellen turvallisuustarkastusta lähellä olevia aiheita, oikeuksia, velvollisuuksia ja olennaista opetusmateriaalia on väliaikaisen vartijan koulutuksessa yhteensä enintään n. 17 tuntia; Rikoslain oikeuttamisperusteita käsitellään neljä opetustuntia, vartijan toimintaa ja toimivaltuuksia yhdeksän tuntia ja poliisitoimintaan liittyviä vartijan tehtäviä neljä tuntia. (POL-2017-579, 1-7.)

Vartijan peruskoulutuksen toinen osa, eli 80 tunnin mittainen ”vartijan koulutus” sisältää samoja asioita kuin 40 tunnin mittaisessa väliaikaisen vartijan koulutuksessa ja on noin samassa suhteessa laintulkinnassa, käytännössä, ensiavussa ja voimankäytön harjoittelussa. Poliisihallitus on laatinut määräyksen vartijan peruskoulutuksen tarkemmasta sisällöstä, josta voidaan noin suurin piirtein laskea, että 80 tunnin opetuksesta n. 48 tuntia on teoriapohjaista opetusta vartijan toiminnasta, lainsäädännöstä, toimivallasta, oikeuksista ja velvollisuuksista.

On ilman lähdeviittauksiakin selvää, että edellä mainittu minimivaatimus; alle vuorokauden kestävä rikosoikeudellinen ja toimivaltaan liittyvä koulutus ei voi opettaa yksittäiselle toimijalle kaikkea olennaista kiinnitoista ja turvallisuustarkastuksista. Väliaikaisen vartijan koulutuksen jälkeen suoritetaan kirjallinen koe, josta täytyy saada minimissään 60 % vastauksista oikein, jotta koe on suoritettu hyväksytysti. (878/2016, 3 § 2 mom.) Lyhyt koulutus ja suhteellisen helposti läpäistävä koe eivät kuulosta hyvältä yhdistelmältä, kun kyseessä on kuitenkin toimiala, joka kajoaa ihmisten perusoikeuksiin ja on oikeutettu käyttämään julkista valtaa.

Virheitä ei voi välttää kokonaan ja virheellisiä laintulkintoja sattuu poliiseillekin, joilla oman työn toimivallan opiskeluun nykyisen AMK-tutkinnon mukaan kuluu useita kymmeniä opintopisteitä, mikä vastaa satoja tunteja opiskelua. (Poliisi, 2021.)

5.3 Vartijan työnkuva

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista määrittelee lain 2. luvussa vartijan tehtävät, toimialueet, luvanvaraisuuden, toimivallan ja vartioimistehtävissä noudatettavat periaatteet.

Yksinkertaisuudessaan vartijan tehtävänä on suorittaa vartioimistehtäviä vartioimisalueella (LYTP 2:4.1) tai muutoin tapauskohtaisesti ja lainmukaisesti tehtävää tukevalla alueella (LYTP 2:4.2).

Vartioimistehtävällä tarkoitetaan omaisuuden vartioimista, henkilön koskemattomuuden suojaamista sekä vartioimiskohteeseen tai toimeksiantajaan kohdistuneiden rikosten paljastamista samoin kuin näiden tehtävien valvomista. (HE 22/2014 vp, 4).

Vartioimisalueella tarkoitetaan vartijan toimeksiantosopimuksessa yksilöityä kiinteistöä, rakennusta, huonetta, rakennelmaa sekä muuta yleistä tai yksityistä paikkaa ja aluetta samoin kuin sen osaa (LYTP 1:2.1:n 7 kohta)

Vartijan toimenkuva rakentuu palvelun ostajan tarpeiden mukaan ja vaihtelee suuresti toimipaikasta riippuen. Vartijan toimeksiantosopimukseen kuuluu hyvin monipuolisia työtehtäviä, kuten esimerkiksi piirivartiointia, paikallisvartiointia, arvokuljetuksia ja myymälätarkkailua. Näihin kaikkiin edellä mainittuihin

esimerkkeihin sisältyy työympäristön ja palvelun ostajan toiveisiin mukautuvia erilaisia toimintamalleja ja työtehtäviä. (Opi Olemaan, 2021.)

5.4 Järjestyksenvalvojan edellytykset

Järjestyksenvalvojaksi hyväksymiseksi on vaaditun koulutuksen lisäksi tiettyjä edellytyksiä, jotka ovat hyvin samanlaisia kuin vartijaksi hyväksymisen edellytykset. Järjestyksenvalvojaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka on täyttänyt 18 vuotta, eikä yläikärajaa ole laissa määriteltä. Kuten vartijakin, järjestyksenvalvojan on oltava henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan ko. tehtävään sopiva ja tunnettu rehelliseksi ja luotettavaksi. (LYTP 3:35.1:n kohdat 1, 2, 3 ja 4.)

5.5 Järjestyksenvalvojan koulutus

Järjestyksenvalvojan koulutus, eli niin sanottu peruskurssi vastaa pituudeltaan väliaikaisen vartijan koulutusta. Järjestyksenvalvojan koulutusmateriaali on viimeksi päivitetty 2018 ja on alun perin luotu vastaamaan vuonna 2017 julkaistua lakia yksityisistä turvallisuuspalveluista. (Järjestyksenvalvojan koulutusmateriaali, 2018, 2) Koulutuksen pituus on 40 opetustuntia ja se sisältää hyvin samoja asioita kuin vartijan koulutuksissa, kuten mm. teoriakoulutusta, voimankäytön ja turvallisuustarkastusten harjoittelua sekä ensiapu-, pelastus- ja alkusammutuskoulutusta (Securitas, 2021). Järjestyksenvalvojan koulutusmateriaalista ja koulutuksen toteutussuunnitelmasta käy ilmi, että se samantyylinen teoriapohjainen koulutus mikä väliaikaisen vartijan koulutuksessa oli aikaisemmin mainittu 17 opetustuntia, on järjestyksenvalvojan peruskoulutuksessa noin 12 tuntia. (Järjestyksenvalvojan koulutusmateriaali, 2018, 17)

Järjestyksenvalvojan peruskurssin suorittanut henkilö voi kurssin jälkeen hakea koulutustodistuksella järjestyksenvalvojakorttia poliisilta ja toimia sen jälkeen järjestyksenvalvojana erilaisissa työtehtävissä. (LYTP 3:35:n 2 ja 3 momentit). Kortti on voimassa viisi vuotta kerrallaan ja sen uusimiseen vaaditaan kertauskoulutus (Poliisi 2021).

5.6 Järjestyksenvalvojen työnkuva

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista määrittelee lain 3. luvussa järjestyksenvalvojan tehtävät, toimialueet, luvanvaraisuuden, toimivallan ja järjestyksenvalvojan toimialueella noudatettavat periaatteet.

Järjestyksenvalvojan tehtävä on nimensä mukaisesti valvoa järjestystä, eli suorittaa järjestyksenvalvontatehtävää erikseen määritellyllä toimialueella (LYTP 3:25). Järjestyksen valvomisen lisäksi työtehtävät pitävät sisällään erilaisten häiriöiden ennalta ehkäisyä, häiriöiden poistamista ja asiakaspalvelua. (Avarn, 2018.)

Mahdolliset toimialueet on määritelty laissa erikseen ja ne kattavat hyvin paljon erilaisia yksityisiä ja yleisiä työympäristöjä, kuten mm. kokouksia ja yleisötilaisuuksia, korkeakouluja, leirintäalueita ja ravitsemisliikkeitä. (LYTP 3:26.1.)

Tarpeen vaatiessa poliisi tai rajavartiolaitos voi antaa luvan asettaa järjestyksenvalvoja myös mm. kauppakeskuksiin, liikenneasemille, satamiin, lentokentille ja joukkoliikenteen kulkuneuvoihin, jos järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ei muulla tavalla ole tarkoituksenmukaista sekä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sitä perustellusta syystä muuten edellyttää. Tarkemmat järjestyksenvalvojan lailliset toimialueet on määritelty laissa erikseen. (LYTP 3:28.)

5.7 Tilapäiset järjestyksenvalvojat

Tilaisuudesta, sen laajuudesta ja luonteesta riippuen poliisilaitos voi myös erityisestä syystä hyväksyä kouluttamattoman niin sanotun "tilapäisen järjestyksenvalvojan" kokoontumislain mukaiseen yksittäiseen tilaisuuteen tai saman järjestäjän samassa paikassa järjestämiin saman luonteisiin tilaisuuksiin enintään neljäksi kuukaudeksi yhden vuoden aikana. (LYTP 3:37 1 ja 2 mom.) Tilapäiseksi järjestyksenvalvojaksi vaaditaan ainoastaan aikaisemmin mainitut edellytykset henkilön iästä, luotettavuudesta ja rehellisyydestä.

Tilapäinen järjestyksenvalvoja muistuttaa väliaikaista vartijaa, mutta ei silti ole sama asia. Väliaikainen vartija vaatii aikaisemmin mainitun 40 tunnin koulutuksen, kuin taas tilapäinen järjestyksenvalvoja ei vaadi koulutusta. Tittelit kuulostavat suhteellisen samoilta ja ovat lupiensa pituuksiltaan samat. Molemmat saavat työskennellä työnimikkeellään enintään neljä kuukautta yhden vuoden aikana.

Tällaisilla tilapäisillä järjestyksenvalvojilla, jotka sopivat esimerkiksi messuille tai konsertteihin, ei ole oikeutta ottaa henkilöä kiinni, jos paikalta poistaminen on riittämätön toimenpide. Tällöin tilapäisen vartijan on annettava toimintavastuu toimivaltaiselle yksityisen turvallisuusalan toimijalle tai viranomaiselle. (LYTP 3:37.)

Näissä edellä mainituissa rajoituksissa on kyse puuttumisesta henkilön perusoikeuksiin sellaisella tavalla, joka edellyttäisi toimien suorittajalta tilanteen mukaista osaamista. Tästä syystä tilapäisillä järjestyksenvalvojilla ei ole henkilökohtaisesti tällaisia toimivaltuuksia. Kouluttamaton tilapäinen järjestyksenvalvoja tekee toimivaltansa mukaan työtehtäviä, joita ovat mm. pääsyn estäminen, paikalta poistaminen ja turvallisuustarkastukset. Kouluttamattomalla tilapäisellä vartijalla ei myöskään saa olla järjestyksenvalvojalle normaaleja voimankäyttövälineitä. (HE 22/2014 vp, 16)

6 VARTIJOIDEN JA JÄRJESTYKSENVALVOJIEN EROT

Kansalaisten keskuudessa on hyvin yleistä, että tummissa haalareissa tallustava huomioliivillinen henkilö tunnustetaan puhekielessä ja kansalaisten mielessä joko ”väijyiksi” eli vartijoiksi tai ”järkkäreiksi” eli järjestyksenvalvojiksi. Kaikki eivät välttämättä mieti kumpi oli kyseessä. Työvarusteet vaihtelevat ammattinimikkeen, työtehtävän ja toimialueen mukaan, mutta vartijoilla ja järjestyksenvalvojilla on työtehtäviä suorittaessaan lain mukaan oltava oma tunnus näkyvissä. (Sisäministeriön asetus vartijan ja järjestyksenvalvojan asusta ja järjestyksenvalvojan tunnuksista 875/2016 § 1 ja 2), jotta julkista valtaa käyttävä vartija tai järjestyksenvalvoja on helposti tunnistettavissa.

Tiivistetysti ajatellen, vartija turvaa omaisuutta, tiloja ja kiinteistöjä, kun taas järjestyksenvalvoja valvoo järjestystä, poistaa ja ennalta ehkäisee häiriöitä sekä huolehtii ihmisten ja toimialueen turvallisuudesta. Loppujen lopuksi molempien alojen perustyö on ihmisten auttamista. Vartijan ja järjestyksenvalvojan tehtävät ovat kuitenkin erilaisia ja kuten aiemmin olen tuonut ilmi, niihin vaaditaan myös eri koulutukset.

	Tilapäinen järjestyksenvalvoja	Väliaikainen Vartija	Järjestyksenvalvoja	Vartijan peruskoulutus	Turvallisuusalan-tutkinto
Koulutuksen pituus noin ~	0 tuntia	40 tuntia	40 tuntia	120 tuntia	150–180 osaamispistettä
Teoriaopetuksen pituus noin ~ (turvallisuustarkastukset, kiinniotot, oikeudet ja velvollisuudet)	0 tuntia	17 tuntia	12 tuntia	65 tuntia	45–50 osaamispistettä

Taulukko 2. Yksityisen turvallisuusalan koulutusten pituudet ja niiden sisältämä teoriaopetus (POL-2017-579, 1–7; Järjestyksenvalvojan koulutusmateriaali, 2018, 17; Turvallisuusalan ammattitutkinnon perusteet, 2018)

Koulutuksien pituudet ovat siis pisimmillään ammatillisen perustutkinnon (180 osp) mittaisia ja lyhyimmillään tilapäisen järjestyksenvalvojan kortin saa ilman koulutusta, kunhan edelleen täyttää muut vaadittavat edellytykset. Vartijat ja järjestyksenvalvojat tekevät äärimmäisen tärkeää työtä, joka on joissain paikoissa myös vaarallistakin. Työssä puututaan ihmisten perusoikeuksiin, joten toimenpiteiden perusteet sekä toimenpiteisiin liittyvät oikeudet ja velvollisuudet tulisi olla oikein ymmärrettyjä.

Taulukko 2 havainnollistaa erilaisten turvallisuusalan koulutusmahdollisuuksien pituuden ja kuinka paljon koulutuksesta on pakollista teoriaopetusta. Alarivin sarakkeella tarkoitan vartijoiden ja järjestyksenvalvojen koulutusmateriaaleihin sisältyvää opetusta, liittyen turvallisuustarkastuksiin, kiinniottoihin, oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Taulukkoa ei tule käyttää ehdottoman tarkkana lähdetietona, vaan se on suuntaa antava ja sen tarkoitus on kuvastaa eri koulutusten pituuksia.

Toimivallassa, toimialueissa, voimankäyttövälineissä ja useassa muussa asiassa on vartijan ja järjestyksenvalvojan välillä eroavaisuuksia. Seuraavaksi käsittelen turvallisuustarkastuksiin, sen käytäntöihin ja toimivaltaan liittyvät eroavaisuudet vartijoiden ja järjestyksenvalvojen välillä.

6.1 Vartijoiden ja järjestyksenvalvojen yhteiset periaatteet

Vartijoilla ja järjestyksenvalvoilla on yhteisiä periaatteita, joiden mukaan kaikki toimenpiteet ja työtehtävät tulee suorittaa. Sen takia kyseiset periaatteet on hyvä käsitellä ennen konkreettisia toimenpiteitä. Osa vartijan ja järjestyksenvalvojan periaatteista ovat erilaisia keskenään, mutta poliisilaista ja hallintolaistakin tutut yleiset periaatteet ovat lain osalta läsnä yksityisen turvallisuusalan toimijoilla.

Olen jakanut sekä vartijan, että järjestyksenvalvojan noudatettavien periaatteiden pykälät erikseen ja jaotellut pykälissä olevat momentit helpommin luettaviksi virkkeiksi.

Vartijan yleiset periaatteet (LYTP 2:6):

- Vartijan on toimittava oikein ja tasapuolisesti sekä sovinnollisuutta edistäen (ns. Tasapuolisuus ja sovinnollisuusperiaate)
- Vartioimistehtävät on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävien suorittamiseksi (ns. Vähimmän haitan periaate)
- Vartioimistehtävissä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin tehtävien suorittamiseksi on välttämätöntä. (ns. Vähimmän haitan periaate)
- Tehtäviin liittyvien toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävien tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteeseen kokonaisuutena. (ns. Suhteellisuusperiaate)

Järjestyksenvalvoja (LYTP 3:29)

- Järjestyksenvalvojan on toiminnassaan asetettava etusijalle sellaiset toimenpiteet, jotka edistävät yleisön turvallisuutta. (ns. Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys)
- Järjestyksenvalvojan on toimittava asiallisesti ja tasapuolisesti sekä sovinnollisuutta edistäen. Järjestyksenvalvojan tulee ensisijaisesti neuvoin ja kehotuksin ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta toimialueellaan. (ns. Tasapuolisuus ja sovinnollisuusperiaate)
- Järjestyksenvalvojan toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa järjestyksenvalvojan tehtävään ja toimenpiteillä tavoiteltavaan etuun. (ns. Hienotunteisuusperiaate ja tarkoitussidonnaisuuden periaate)

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista hallituksen esityksessä on käsitelty periaatteita, jotka eivät ole päätyneet poliisilain tai hallintolain tapaan omiksi pykäliksi tai momenteiksi.

Vartijan ja järjestyksenvalvojan käytös on oikeaa silloin, kun se herättää luottamusta ja kunnioitusta. Henkilön tulisi käyttäytyä kohteliaasti, huomaavaisesti ja tinkimättömästi sekä osoittaa itsehillintää ja välttää epäystävällisyydeksi tai pikkumaisuudeksi helposti käsitettävissä olevia ilmauksia. Toimenpiteiden kohteina olevia henkilöitä tulee käsitellä hienotunteisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Asiallinen käyttäytyminen helpottaa tehtävien hoidon onnistumista. (HE 22/2014 vp, 33.)

Vartijoilla ja järjestyksenvalvojilla on myös niin sanottu tasapuolisuusvaatimus, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että yksittäisiä toimenpiteitä ja päätöksiä ei voi tehdä pelkästään liiketaloudellisin perustein tai toimeksiantajan ohjeisiin nojaten, vaan nimenomaan turvallisuuden ylläpitämiseksi. Toimenpiteet eivät luonnollisestikaan saa olla rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella syrjiviä. (HE 22/2014 vp, 33.)

6.2 Yksityisen turvallisuusalan oikeus henkilöön kohdistuvaan etsintään

Vartijan ja järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeudet ovat käytännön elämässä ja laissa lähes sanasta sanaan identtiset. Vartijan kiinniotto-oikeus määritellään laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 16 pykälässä ja järjestyksenvalvojan puolestaan 45 pykälässä.

Vartijan turvallisuustarkastuksen ensimmäinen edellytys on se, että kohdehenkilö on kiinniotettu. Tämä määritellään em. 16 pykälän kolmannessa momentissa, jota järjestyksenvalvojan 45 pykälässä ei vastaavasti ole, sillä järjestyksenvalvojan ei tilanteesta riippuen tarvitse suorittaa kiinniottoa, jotta voisi suorittaa turvallisuustarkastuksen. Tämä on yksi oleellisimmista eroista vartijan ja järjestyksenvalvojan eroista turvallisuustarkastuksen näkökulmasta.

Käsittelen vartijoille ja järjestyksenvalvoille yhteiset kiinnioton edellytykset, periaatteet ja käytännön niiden ollessa hyvin samanlaisia, jonka jälkeen käsittelen molempien turvallisuustarkastukset erikseen, sillä niissä on enemmän eroavaisuuksia.

6.3 Vartijan kiinniotto-oikeus ja sen edellytykset

Vartijan suorittama kiinniotto määritellään laissa yksityisestä turvallisuuspalveluista 16 pykälän ensimmäisessä ja toisessa momentissa:

*”Vartijalla on vartioimistehtävää suorittaessaan oikeus ottaa kiinni **verekseltä tai pakenemasta** tavattu **rikoksesta epäilty**, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Vartija saa ottaa kiinni myös sen, joka on viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan pidätettävä tai vangittava.*

Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisille. Jos poliisille luovuttaminen ei kohtuullisessa ajassa ole mahdollista, vartija voi kuitenkin poliisimiehen ja kiinniotetun suostumuksella jättää kiinniotetun luovuttamatta poliisille ja vapauttaa tämän viipymättä, jos rikoksesta voi seurata vain sakkoa ja jos kiinniotetun henkilöllisyys on tunnettu tai kiinniotettu suostuu esittämään vartijalle henkilöllisyytensä selvittämiseksi tarpeelliset tiedot.

6.4 Järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus ja sen edellytykset

Järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus määritellään lähes tismalleen samoin kuin edellä käsitelty vartijan ja määritellään laissa 45 pykälässä seuraavasti:

*”Järjestyksenvalvojalla on järjestyksenvalvontatehtävää suorittaessaan oikeus ottaa kiinni **verekseltä tai pakenemasta** tavattu **rikoksesta epäilty**, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Järjestyksenvalvoja saa ottaa kiinni myös sen, joka on viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan pidätettävä tai vangittava.*

Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisille. Jos poliisille luovuttaminen ei kohtuullisessa ajassa ole mahdollista, järjestyksenvalvoja voi kuitenkin poliisimiehen ja kiinniotetun suostumuksella jättää kiinniotetun luovuttamatta poliisille ja vapauttaa tämän viipymättä, jos rikoksesta voi seurata vain sakkoa ja jos kiinniotetun henkilöllisyys on tunnettu tai kiinniotettu suostuu esittämään järjestyksenvalvojalle henkilöllisyytensä selvittämiseksi tarpeelliset tiedot.”

6.5 Kiinniotto

Vartijan ja järjestyksenvalvojan kiinniotto-oikeus vastaavat molemmat pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n mukaista yleistä kiinniotto-oikeutta, jonka mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenevasta tavatun rikoksesta epäillyn, rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on jokin aikaisemmin listatuista ”sakkorikoksista”. (Pakkokeinolaki 806/2011, 2:2.)

Kiinniottamisella tarkoitetaan lyhytaikaista vapauden riistämistä jonkin laillisen toimenpiteen suorittamista varten. Kiinniotetulle on tavalla tai toisella täytynyt tehdä selväksi, että paikalta poistuminen tai vastarinta tullaan estämään. (Jyri Paasonen, 2020) Tämän lisäksi mainittakoon, että kaikki vartijan tai järjestyksenvalvojan suorittamat henkilöön kohdistuvat toimenpiteet on perusteltava kohdehenkilölle tai tämän edustajalle, jollei se ole mahdotonta tämän tilan tai muiden olojen vuoksi. (LYTP 2:7 ja LYTP 3:31.)

Kahdessa ylemmässä kappaleessa on lihavoituna kolme toistuvaa oleellista perustetta kiinniotolle, jotka ovat **verekseltä** tai **pakenemasta** ja **rikoksesta epäilty**. Nämä käsitteet tulee ymmärtää ja sisäistää, ennen kiinnioton suorittamista, jotta toimenpiteen perusteet ovat lainmukaiset. Seuraavaksi määrittelen kyseessä olevat termit.

6.5.1 Verekseltään

Verekseltä kiinni jääminen tarkoittaa sitä, kun tekijä tavoitetaan tekemästä rikosta tai heti teon jälkeen tekopaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä (Jyri Paasonen, 2020). Verekseltään -termillä tarkoitetaan, että syyllisyys rikokseen on ilmeinen, eikä ole mahdollista epäillä kiinniotetun syyllisyyttä rikokseen. (Timo Kerttula 2010).

Kun vartija tai järjestyksenvalvoja suorittaa kiinnioton verekseltään, hänen on oltava varma näkemästään ja tilanteesta läsnä olevista tekijöistä. On kyseenalaista voiko kiinnioton suorittaja kiinniottaa henkilöä ”verekseltään” perusteella epäselvissä tilanteissa, kuin esimerkiksi tappelutilanteissa, jossa ei ole selkoa onko joku osapuolista toiminut jollain oikeuttamisperusteella. (Timo Kerttula 2010.)

Tällainen oikeuttamisperuste voi olla esimerkiksi hätävarjelu, jossa aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko, esimerkiksi toisen henkilön tönäisy on hätävarjeluna sallittu. Hätävarjelun liioittelusta säädetään rikoslaissa erikseen, mutta se jää kiinnioton suorittajan arvioitavaksi, onko syytä epäillä tappelussa ollutta henkilöä rikoksesta vai täytyykö kiinnioton perusteet ollenkaan.

6.5.2 Pakeneminen

Pakenemisella puolestaan tarkoitetaan sitä, kun epäiltyä ei ole tavattu verekseltään, mutta vallitsevat olosuhteet osoittavat varmaksi sen, että kohdehenkilö on tehnyt ko. rikoksen vähän aikaisemmin (Jyri Paasonen 2020). Tällaisella ajalla tarkoitetaan enintään muutamia tunteja, eikä esim. vuorokausia (Timo Kerttula 2010).

Pakenemisperusteella voi toimia myös vartija, joka ei ole itse verekseltään nähnyt tekoa. Esimerkiksi jos ulkopuolinen ilmoittaja on nähnyt näpistyksen verekseltään ja ilmoittaa tästä vartijalle, voi vartija ryhtyä kiinniottotoimenpiteisiin. Edellytyksenä täytyy kuitenkin olla, että epäilty pakenee ja tilanteessa ei ole olemassa henkilöerehdyksen vaaraa. (Jyri Paasonen 2020.)

6.5.3 Rikoksesta epäilty

Vartijan ja järjestyksenvalvojan suorittamien kiinniottojen edellytyksenä on, että kohdehenkilö on rikoksesta epäilty. Verekseltään nähdyt rikokset ovat harvemmin epäselviä. Harvemmin esimerkiksi näpistys tai vahingontekoepäilyissä tilanne olisi niin tulkinnanvarainen, että kiinniottoa harkitaan lakikirjan ääressä ja esimiestä konsultoiden. Haastavia tilanteita on kuitenkin hyvä pohtia.

Sanamuoto ”rikoksesta epäilylle” on ennen 2017 tullutta lakimuutosta ollut ”rikoksentehtyjä”, joka muutettiin vastaamaan 2014 voimaantullutta pakkokeinolaissa säädetyn niin sanotun yleisen kiinniotto-oikeuden sääntelyssä käytettyyn terminologiaan. Vartijan kiinniotto-oikeus on alun perin kirjattu yksityisistä turvallisuuspalveluista annettuun lakiin vastaavan sisältöisenä kuin niin sanottua jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskenut pakkokeinolain säännös. Näissä säännöksissä käytettyä terminologiaa ei olisi syytä erottaa toisistaan. (HE 22/2014 vp, 41.)

Vartijan on silti hyvä muistaa, ettei hänen työnkuvaansa kuulu rikosten selvittäminen. Ennen tämän termin muutosta vartijan olisi sanasta sanaan pitänyt verekseltään nähdä jo tehty rikos ja tuomita hänet siitä syylliseksi. Pelkkä epäily ei olisi aiemman sanamuodon mukaan riittänyt. Nykyisessä laissa tulee kuitenkin vielä selkeämmin ilmi, että rikosta epäillessä kiinniotto on sallittu, kun taas ennen sanasta sanaan pelkkä epäilykään ei riittänyt.

Käytännön ongelmia tuottavat myymälöiden anastusrikokset, varsinkin epävarmat sellaiset. Henkilö syyllistyy myymälässä näpistykseen, kun hän laittaa tuotteen vaatteidensa sisään anastustarkoituksessa, mutta käytännössä näyttöä anastustarkoituksesta saadaan kuitenkin vasta, kun henkilö ylittää kassalinjan. Tästä johtuen on perusteltua, että epäilty otetaan kiinni vasta teon täyttymisen jälkeen, jolloin vartija voi rauhassa odottaa, maksaako henkilö tuotteen vai ei. (Jyri Paasonen 2020.)

Omaisuusrikokset kuten näpistykset ja varkaudet vaativat tahallisuuden ollakseen rangaistavia. Näpistykseen ei voi syyllistyä tuottamuksellisesti. Ongelmalliseksi tulee rikoksen tahallisuuden todistelu, jos henkilö otetaan kiinni näpistyksen yrityksestä tai ennen kassalinjoja. Kiinnioton suorittajan on siis arvioitava, onko kiinniotettu henkilö tahallaan syyllistynyt rikokseen vai onko kyseessä harmiton väärinymmärrys.

Teko voi jäädä rikosprosessissa yrityksen tasolle, jos kiinniotto suoritetaan ennen kassalinjaa. Syyte todennäköisesti jätetään nostamatta, jos epäilty pystyy näyttämään toteen, ettei ollut anastustarkoituksessa laittanut tuotetta taskuunsa.

6.6 Vartijan turvallisuustarkastus

Vartijan suorittamaa kiinniottoa voi seurata niin sanottu turvallisuustarkastus, joka on tällaisissa tavanomaisissa rikosepäily tapauksissa pääsääntöisesti ainoa henkilöön kohdistuvan etsinnän toimenpide, johon vartijalla on lailliset oikeudet. Vartijan oikeus turvallisuustarkastukseen määritellään samassa pykälässä kuin vartijan kiinniotto-oikeus. Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 16 § 3 momentti kuuluu seuraavasti:

Vartijalla on kiinniotto-oikeutta käyttäessään oikeus tarkastaa kiinniotettu ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei kiinniotetulla ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Vartijalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tavatut vaaralliset esineet tai aineet. Pois otetut esineet tai aineet on luovutettava viipymättä poliisille tai, jos kiinniotettua ei luovuteta poliisille, annettava vapauttamisen yhteydessä takaisin kiinniotetulle, jollei siihen ole lain mukaan estettä.”

6.7 Järjestyksenvalvojan oikeus turvallisuustarkastukseen

Järjestyksenvalvojen oikeus turvallisuustarkastukseen on laajempi kuin vartijan, eikä sen suorittaminen vaadi rikoksesta epäillyn kiinniottoa. Tiettyjen edellytysten täytyessä järjestyksenvalvoja voi muussakin tilanteessa kuin kiinnioton yhteydessä tarkastaa henkilön ja hänen kantamuksensa.

Järjestyksenvalvojan oikeus turvallisuustarkastukseen määritellään laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 46 pykälässä seuraavasti:

Järjestyksenvalvojalla on oikeus metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa toimialueelleen pyrkivä tai siellä oleva henkilö sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole yllään tai mukanaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voitaisiin aiheuttaa vaaraa järjestykselle tai turvallisuudelle taikka joiden hallussapito toimialueella on kielletty lain tai sen nojalla annetun määräyksen mukaan. Tilaisuuden järjestäjän tai poliisin koontumislain 23 §:n 4 momentin mukaan antaman määräyksen nojalla tai jos muutoin on perusteltua aihetta epäillä, että henkilöllä on hallussaan tällaisia esineitä tai aineita, saadaan henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat tarkastaa myös muulla sopivalla tavalla.

Järjestyksenvalvojalla on 42 §:n 2 momentissa tai 45 §:ssä tarkoitetun kiinnioton yhteydessä oikeus tarkastaa kiinniottettu sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla tämä voi vaarantaa säilössäpidon taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille.

Edellä 26 §:n 1 momentin 6 kohdassa tarkoitettuun paikkaan asetetulla tai 28 §:ssä tarkoitetulla järjestyksenvalvojalla ei ole oikeutta tämän pykälän 1 momentissa tarkoitettuun tarkastukseen.

Kiellettyjen esineiden ja aineiden poisottamiselle on oma pykälänsä 47 pykälässä, joka kuuluu seuraavasti.

Järjestyksenvalvojalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tavatut 46 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetut esineet ja aineet. Järjestyksenvalvojalla on myös oikeus ottaa pois hänen toimialueellaan olevalta henkilöltä tarkastuksessa tai muuten löydetty esine tai aine, jota voidaan käyttää henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseen tai sellaisella rikoksella uhkaamiseen taikka jonka tuominen alueelle on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen mukaan kielletty.

Pois otetut esineet ja aineet on viipymättä luovutettava poliisille taikka, jollei siihen ole lain mukaan estettä, palautettava omistajalleen tai haltijalleen hänen poistuessaan paikalta.

Järjestyksenvalvojalla on oikeus ottaa pois alkoholilain (1102/2017) 85 §:n 1 momentin kieltoa rikkoneelta henkilöltä alkoholijuoma astioineen ja hävittää se todisteellisesti. (28.12.2017/1121)

6.8 Turvallisuustarkastuksien erot ja yhtäläisyydet

Käytännössä tavanomaisten kiinniottojen yhteydessä suoritettu turvallisuustarkastus ei eroa vartijoiden ja järjestyksenvalvojen välillä lainkaan. Kiinniotto ei edellytyksenä rajoita järjestyksenvalvojan oikeutta suorittaa turvallisuustarkastusta, kun taas vartija voi toteuttaa turvallisuustarkastuksen vain kiinniotto-oikeutta käyttäessään eli minkään muun toimenpiteen yhteydessä se ei ole sallittu. (Juha Pekka Heikkilä 2008, 18.)

Järjestyksenvalvojan turvallisuustarkastusoikeuksia on siis useita ja oikeudet ovat laajemmat kuin vartijalla. Oikeus voi perustua edellä olevan pykälän mukaan tilaisuuden järjestäjän kokoontumislain 23 §:n 4 momentin nojalla antamaan määräykseen, jonka mukaan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tilaisuuden järjestäjällä ja poliisilla on myös oikeus määrätä järjestyksenvalvoja tarkastamaan tilaisuuden osanottajat ja näiden mukana olevat tavarat, jos tämä on tarpeen tilaisuuden erityisluonteen vuoksi tai on perusteltua aihetta epäillä, että tilaisuuteen osallistuvilla on hallussaan kokoontumislain 23 pykälän 1 ja 3 momentin nojalla kiellettyjä aineita (Kokoontumislaki 4:23.4). Tällaisia aineita ovat ampuma-aseet, räjähdysaineet, teräaseet ja muut sellaiset esineet tai aineet, joita on perusteltua aihetta epäillä voitavan käyttää henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseen (Kokoontumislaki 4:23.1). Kyseisiin kiellettyihin aineisiin kuuluu myös päihdyttävät aineet (Kokoontumislaki 4:23.2).

Järjestyksenvalvoja voisi suorittaa tällaisen tarkastuksen ilman määräystäkin, jos muutoin olisi perusteltua aihetta epäillä henkilöllä olevan hallussaan kiellettyjä esineitä tai aineita. Epäilyn perusteena oleva syy voisi sinänsä olla millainen tahansa, mutta sen olisi johdettava perusteltuun epäilyyn. Järjestyksenvalvoja voi tällaisen muun syyn perusteella suorittaa tarkastuksen henkilölle esimerkiksi silloin, kun yleisötilaisuuteen osallistuja kertoisi nähneensä toisella henkilöllä puukon, eikä ilmoituksen todenperäisyyttä olisi syytä epäillä. (HE 22/2014 vp, 64.)

Edellä esitelty järjestyksenvalvojan oikeus tarkastaa toimialueensa henkilöitä vapaamuotoisemmin rajoitetaan kuitenkin 46 pykälän 3 momentissa mainituilla alueilla. Näillä alueilla tarkoitetaan yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja kaikkia niitä toimialueita, joihin tarpeen vaatiessa poliisi tai rajavartiolaitos on antanut luvan asettaa järjestyksenvalvoja. Näitä paikkoja on mm. terveyden- tai sosiaalihuollon toimipisteet, kauppakeskukset, liikenneasemat, satamat tai joukkoliikenteen kulkuneuvot. Näillä edellä mainituilla alueilla ei siis saa suorittaa turvallisuustarkastusta henkilölle pelkästään sillä perusteella, että hän asioi järjestyksenvalvojan toimipaikassa.

6.9 Turvallisuustarkastuksen toteutus ja sukupuolisääntö

Turvallisuustarkastus toteutetaan vaatteiden päältä tunnustelemalla ja vaatteiden alle meneminen kuuluu pääsääntöisesti pakkokeinolain mukaisen henkilöntarkastuksen piiriin, jota yksityinen turvallisuusala ei saa suorittaa. Kohdehenkilöllä olevat päällysvaatteet, kuten takki, hanskat ja pipo voidaan ottaa turvallisuustarkastuksen ajaksi pois. Jos henkilön vaatteiden ja ihon välissä kuitenkin epäillään olevan säännöksessä mainittu vaarallinen esine tai aine, voidaan se alue tarkistaa.

Turvallisuustarkastuksessa on pyrittävä niin sanottuun sukupuolisääntöön, jonka tavoitteena on, että turvallisuustarkastuksen suorittaja ja kohdehenkilö olisivat samaa sukupuolta. Sukupuolisääntö ei ole turvallisuustarkastuksessa ehdoton, vaan siihen on pyrittävä. (HE 22/2014 vp, 42). Mikäli tämä ei ole mahdollista, voisi olla suotavaa, että tarkastus tehtäisiin todistajan läsnä ollessa. Todistajalla vältyttäisiin valheellisilta väittämiltä turvallisuustarkastuksen kulusta, sekä turvattaisiin kohdehenkilön oikeusturvaa.

6.10 Voimakeinojen käyttö

Vartijalla on turvallisuustarkastuksen yhteydessä, kuin myös kiinniotonkin aikana oikeus käyttää perusteltuja ja tarpeellisia voimakeinoja toimenpiteen suorittamiseksi. Voimakeinoja on pidettävä puolustettavina, kun otetaan huomioon kohdehenkilön käyttäytyminen, ko. tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja muut olosuhteet. (LYTP 2:17.)

Voimakeinojen käytössä kuin myös muissakin toimenpiteissä, olisi noudatettava suhteellisuusperiaatetta eli käytettävän voimakeinon tulisi olla oikeassa ja perusteltavassa suhteessa sillä tavoiteltavaan etuun. Pelkkä kohdehenkilön passiivinen vastarinta ei usein oikeuta ”koviin” voimakeinoihin. (HE 22/2014 vp, 43)

Jälkeen päin ajateltuna voi syntyä tilanteita, joissa voimakeinojen käytöstä olisi pitänyt luopua kokonaan, jos niiden käyttämisen perusteena olevaa intressiä olisi pidettävä hyvin pienenä siihen verrattuna, mitä mahdolliset vammautumiskit siitä aiheutuisi (HE 22/2014 vp, 43). Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos kohdehenkilöllä on jalka paketissa tai muuten jo vammautunut, ei olisi suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteen mukaista käyttää voimakeinoja pienen edun saamiseksi. Vastaavasti tilanteessa, jossa kiinniotettava pakenisi, käytettävien voimakeinojen olisi oltava lievempiä kuin silloin, kun kiinniotettava tekisi aktiivista vastarintaa. (HE 22/2014 vp, 43.)

Väkivallan uhka voi olla hyvinkin läsnä rikollisten kanssa työskennellessä ja yksityisen turvallisuusalan tulee kiinnittää erityistä varovaisuutta ja huolellisuutta turvallisuustarkastuksia ja kiinniottoja suorittaessa. Oikeaoppinen turvallisuustarkastuksen suorittaminen tapahtuu kahden suorittajan voimin, jolloin toinen tarkastaa partiokaverin työskentelyä, sillä välin kun toinen tarkastaa kohdehenkilön vaatteet päältä tunnustelemalla. Jos turvallisuustarkastuksen suorittaa yksin, vähintään kohdehenkilön toinen käsi ja jalka ovat aina vapaana tekemään vastarintaa, ellei kohdehenkilö ole kahlittu. Tällöin tulee kiinnittää huomiota työturvallisuuteen, sillä vastarinta voi olla yllättävää.

7 TURVALLISUUSTARKASTUKSEN ONGELMAT JA HAASTEET

Turvallisuustarkastuksissa ja kiinniottotilanteissa voi syntyä helposti virheitä, ongelmia ja väärinkäytöksiä. Käytännön elämässä asiakkaan kohtaamisen yhteydessä ei jatkuvasti tavata lakipykälää tai selitellä toimenpiteitä niin perusteellisesti kuin oppikirjasuorituksissa.

Epäselvyys siitä, onko henkilö kiinniotettu vai ei, voi syntyä esimerkiksi silloin, kun kaupan myyjä pyytää näpistyksestä epäiltyä seuraamaan häntä takahuoneeseen selvittelemään tilannetta. Henkilö saattaa seurata myyjää takahuoneeseen ainakin näennäisen vapaaehtoisesti, vaikka hän todellisudessa ei näe tilanteessa muuta vaihtoehtoa kuin totella myyjän kehotusta. (Timo Kerttula 2004, 217) Kohdehenkilön asema, oikeudet ja velvollisuudet tulisi selittää asianmukaisesti ja toimenpiteet tulisi perustella mahdollisimman pian, ellei se ole tehtävän luonteen kannalta ja olosuhteiden kannalta mahdotonta (LYTP 2:7 ja LYTP 3:31).

7.1 Kielletyt esineet ja aineet

Turvallisuustarkastuksen lakipykälissä on erittäin oleellisia asioita, jotka tuntuvat käytännön elämässä unohtuvan. Vartijan ja järjestyksenvälvojan oikeus kajota kohdehenkilön päällä olevaan omaisuuteen käsittää lain mukaan ainoastaan ”esineet tai aineet, joilla hän voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille”. Tällaisia esineitä ovat esimerkiksi teräaseet ja ampuma-aseet. Vaarallisia aineita puolestaan ovat räjähdysaineet sekä palavat nesteet ja kaasut. (HE 22/2014 vp, 42.)

Henkilöltä löytyviä esineitä ja asioita ei tule sekoittaa tahallisesti tai huolimattomuuttaan vaarallisiksi esineiksi. Esimerkiksi kohdehenkilön hallussa pitämiä lääkeaineita ei normaalisti voitaisi pitää pykälän tarkoittamina vaarallisina aineina eikä vartijan tehtäviin kuuluisi sen varmistaminen, että henkilöllä on laillinen resepti hänen hallustaan tavattuihin lääkkeisiinsä. (HE 22/2014 vp, 42.)

7.2 Mihin turvallisuustarkastus kohdistuu?

Turvallisuustarkastuksen rajat määräytyvät sen mukaan, mihin kiinniotetun henkilön voidaan perustellusti epäillä voivan kätkeä vaarallisia esineitä tai aineita. (Timo Kerttula 2010). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että puukkoja, räjähdysaineita tai muita vastaavia vaarallisia esineitä ei tulisi etsiä sellaisista paikoista, joissa niitä ei pysty lähtökohtaisesti säilyttämään tai kohdehenkilö ei voi sillä hetkellä aiheuttaa vaaraa.

Rajanvetoja tulee tehdä siihen, mihin turvallisuustarkastusta kohdennetaan henkilössä. Pääsääntöisesti se kohdistuu henkilöön itseensä ja hänen kantamuksiinsa, kuten pykälässä annetaan olettaa. Tarkastus tulee suorittaa tarkoituksenaan mukaisesti, mikä tarkoittaa sitä, että henkilön mukana olleita tavaroita, laukkuja ja reppuja ei tarvitse käydä penkomassa läpi, jos ne voi vähimmän haitan periaatteella esimerkiksi siirtää sivuun tarkastuksen ajaksi. (LYTP 2:6 ja LYTP 3:29)

Henkilön laukun tarkastaminen mahdollisen anastetun omaisuuden löytämiseksi ei siten olisi mahdollista ko. lain mukaan, mutta jos vartija lähtee rimaa alittaen suorittamaan ”turvallisuustarkastusta” siinä toivossa, että löytäisi anastettua omaisuutta, tulisi kyseeseen lähinnä pakkokeinoin itseapu ja seuraavaksi tulisi pohdittavaksi siinä mainittujen edellytysten täyttäminen. (HE 22/2014 vp, 42.)

Poliisin saapuessa näpistystehtävälle, on anastettu omaisuus hyvin usein saatu jo epäillyn hallusta ”turvallisuustarkastuksen yhteydessä”. Kaljatölkit ja -pakkaukset saadaan helposti takaisin oikealle omistajalleen, jos ne on piilotettu esimerkiksi takin taskuun, joka on sallittu alue suorittaa turvallisuustarkastus ja paksut tölkit ovat helposti tunnistettavissa vaatteiden päältä tunnustelemalla. Aikaisemmin käsitelty turvallisuustarkastuksen suorittaminen ja sitä tarkoituksen mukaisuus, suhteellisuus ja vähimmän haitan periaate eivät kuitenkaan voi ylettyä kehon onkaloihin alusvaatteisiin, varsinkin silloin, jos vaatteiden päältä tunnustellessa ei ole havaittavissa em. vaarallisia esineitä tai aineita.

7.3 Huumausaineet

Aika-ajoin poliisin kenttätyössä tulee vastaan tehtävä, jossa vartija tai järjestyksenvalvoja on saanut henkilöitä kiinni epäiltynä huumekauppaan. Huumausaineet on usein saatu pois ennen poliisin paikalle tuloa. Silloin herää kysymys, etsittiinkö turvallisuustarkastuksessa ainoastaan lain sallimia vaarallisia esineitä ja aineita. Huumausaineita ei voi ottaa itseavun pykälällä pois kohdehenkilöltä.

Kiinniotto ja sitä seuraava turvallisuustarkastus huumausainerikoksen perusteella on sinänsä hyväksyttävää, sillä rikoksesta voi seurata vankeutta. Vartijat ja järjestyksenvalvojat saavat ottaa kiinni ko. rikoksesta epäillyn, verekseltä tai pakenemasta. Kyseen- ja kiistanalaista tässä on se, kuuluuko huumausainevalvonta pääsääntöisesti toimijan pätehtäviin. Vartijalla ja järjestyksenvalvojalla ei ole

myöskään oikeutta tai velvollisuutta kysellä kiinniotetun resepteistä, jos turvallisuustarkastuksen yhteydessä on löydetty lääkaineita. Kaiken em. lisäksi, valvontakameroista nähty pilleri ei mitenkään voi olla tunnistettavissa huumausaineeksi. Huumausaineiden suhteen voi tulla siis erikoisia tilanteita, jos turvallisuustarkastuksen perustana on paljastaa huumekauppaa tai -käyttöä.

Vartijoiden ja järjestyksen valvojien tulee luonnollisesti turvautua viranomaisen apuun huumausainerikosepäilyissä ja ne saa ottaa kohdehenkilöltä pois ainoastaan, jos aineet on löydetty turvallisuustarkastuksen yhteydessä. Aineita ei saa lähtökohtaisesti turvallisuustarkastuksen yhteydessä etsiä väärällä tarkoituspäätöksellä. Vaan turvallisuustarkastuksen tulee edelleen kohdistua vaarallisiin esineisiin tai aineisiin.

7.4 Rikoksen yritys turvallisuustarkastuksen perusteena

Yksityisen turvallisuusalan toimijat saavat kiinniottaa ja suorittaa turvallisuustarkastuksen rikoksesta epäillylle, *joka on tavattu verekseltä* tai pakenemasta, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on jokin seuraavista "sakkorikoksista": *lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos*. HE 22/2014 vp, 120.)

Näistä em. sakkorikoksista ainoastaan näpistyksen yritys on rangaistava teko. Esimerkiksi lievän vahingonteon yritys ei sovellu kiinniottoon, eikä täten turvallisuustarkastuksen perusteeksi; henkilöä, joka on ryhtymässä töhrimään luvatta rakennuksen seinää, ei voida kiinniottaa ennen töhryjäljen ilmestymistä. Toinen mainittava asia on, että lievän pahoinpitelyn välttäminen tilanteeseen soveltuvilla ja perusteltavilla hätävarjelutoimilla on tietysti mahdollista välittömästi odotettavissa olevan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi, mutta lievän pahoinpitelyn yrityskään ei voi olla rangaistava teko. (Timo Kerttula 2010, 224.)

7.5 Oikeuttaako sitten näpistyksen yritys kiinniottamiseen ja turvallisuustarkastukseen?

Kiinniottopykälien sanamuodon mukaan vain täytetty teko sallii kiinnioton, ellei se ole rikoksen yritys, josta voi seurata vankeutta. Olosuhteiden ollessa epäselviä, ei voida myöskään väittää automaattisesti, että näpistyksen yritys olisi täytettyä tekemuotoa vähemmän moitittavampi. Timo Kerttulan mukaan näpistyksen yrityksen rajaaminen kiinniotto-oikeuden ulkopuolelle voisi johtaa myös käytännön vaikeuksiin. Kiinniottajan saattaa olla huomattavan vaikea arvioida, milloin teon tunnusmerkistö on kokonaisuudessaan täytetty. (Timo Kerttula 2010, 224.)

Käytännön elämässä on käytetty myymälävarkauksien suhteen kassalinjan ylittämistä, joka on tiettyllä tapaa viimeinen mahdollisuus maksaa tuote. Kassalinjan ylittäessä voidaan vahvasti olettaa,

ettei asiakas ole enää palaamassa kassalle maksamaan tuotetta ja on tällöin ottanut tuotteen anastarkoituksessa haltuunsa. Tähän vaikuttaa tietysti muut seikat, kuten onko asiakas piilottanut tuotteen takkinsa sisälle ja pitää muita maksamiaan tuotteita ostoskorissa, vai onko kyseessä pelkkä asiakkaan erehdys tai huolimattomuus.

Näpistyksen ja varkauden välillä on sellaisia seikkoja, joita ei välttämättä turvavalvomon valvontakameroista näe. Vanhan 1985 pakkokeinolain hallituksen esityskin puoltaa sitä, että näpistyksen yritys oikeuttaisi ryhtymään kiinniottamiseen, rikosten törkeysasteen arvioiminen voi olla vaikeaa ensisilmäyksellä. (HE 19/85, 46–47.)

Edellä mainituista seikoista ja epäselvistä olosuhteista johtuen on perusteltua, että epäilty otetaan kiinni vasta kassalinjan ylityksen jälkeen, jolloin mahdollisen kiinnioton suorittaja voi rauhassa odottaa, maksaako henkilö tuotteen vai ei. (Jyri Paasonen 2020.)

OTT Jyri Paasonen kirjoittaa 31.07.2020 julkaistussa blogikirjoituksessaan: ”Teko on rikos vain, jos kaikki rikokselle asetettavat vaatimukset täyttyvät. Yksittäisen rikoksen tunnusmerkistön täytyminen on hyvin yksilöllistä, joten vartijan tulisi arvioida tilannetta kokonaisuutena ja ratkaista sen pohjalta, onko aihetta uskoa, että tekijä on syylistynyt tunnusmerkistön mukaiseen tekoon.”

8 TOIMIVALLAN YLIMITOITTAMISEN RANGAISTAVAISSUUS

8.1 Peruutusharkinta

Poliisi valvoo yksityisen turvallisuusalan lainmukaisuutta ja tarpeen vaatiessa käynnistää tietoonsa tulleiden, luvanhaltijan sopivuuteen vaikuttavien seikkojen perusteella turva-alan lupia koskevan peruutusharkinnan. (Poliisi 2021.)

Yksityisen turvallisuusalan toimijan lupa voidaan peruuttaa monista eri syistä. Erilaiset perusteet määritellään LYTP 91 pykälässä seuraavasti:

Sen poliisilaitoksen, jonka toimialueeseen vartijan, järjestyksenvalvojan tai turvasuojajan kotikunta kuuluu, on peruutettava vartijaksi, järjestyksenvalvojaksi tai turvasuojajaksi hyväksyminen, jos vartija, järjestyksenvalvoja tai turvasuojaaja sitä pyytää. Turvasuojajaksi hyväksyminen on peruutettava myös, jos turvasuojaajan työsuhde on päättynyt tai jos turvasuojaaja ei enää hoida itsenäisenä ammatinharjoittajana hyväksymistä edellyttäviä turvasuojaustehtäviä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu poliisilaitos voi peruuttaa vartijaksi, järjestyksenvalvojaksi tai turvasuojaajaksi hyväksymisen kokonaan tai määrääjäksi, jos:

1) vartija ei enää täytä 10 §:n 1 momentin 3 kohdassa, järjestyksenvalvoja 35 §:n 1 momentin 2 kohdassa tai turvasuojaaja 61 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettyjä edellytyksiä;

2) vartija, järjestyksenvalvoja tai turvasuojaaja on lainvoimaisella tuomiolla tuomittu sellaisesta rikoksesta, joka osoittaa hänen olevan sopimaton tehtäväänsä, tai hän on tahallaan menetellyt vartijana, järjestyksenvalvojana tai turvasuojaajana olennaisesti virheellisesti; taikka

3) vartija, järjestyksenvalvoja tai turvasuojaaja on olennaisesti rikkonut vartijaksi, järjestyksenvalvojaksi tai turvasuojaajaksi hyväksymiseen liitettyjä keskeisiä ehtoja tai rajoituksia.

Poliisilaitos voi 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hyväksymisen peruuttamisen sijasta antaa vartijalle, järjestyksenvalvojalle tai turvasuojaajalle varoituksen, jos hyväksymisen peruuttaminen olisi olosuhteisiin nähden kohtuutonta.

8.2 Rangaistus virheellisistä toimenpiteistä

Turvallisuustarkastuksien perusteeton, virheellinen tai huolimaton suorittaminen voi olla aloittelevalla vartijalla, järjestyksenvalvojalla ja jopa poliisille inhimillistä, mutta virheellisistä toimenpiteistä voi saada myös sanktioita.

Kiinnioton ja turvallisuustarkastuksen suorittaja voi syyllistyä erilaisiin rikoksiin, joko tahallisuudesta tai huolimattomuudesta. Ei ole suoraa vastausta, mihin oikeudeton turvallisuustarkastus johtaisi rikosoikeudellisesti, koska se riippuu hyvin tapauskohtaisesti siitä, että miten perusteellisesti esimerkiksi tarkastus tehdään, kuinka paljon mahdollisesti henkilö sitä vastustaa ja kuinka selväksi tarkastuksen suorittaja selittää osallisten oikeudet ja velvollisuudet.

Virkarikokset voivat tulla kyseeseen yksityisen turvallisuusalan osalta ja niitä voidaan soveltaa tässä tapauksessa. Tietysti tapauksessa voivat täytyä muutkin rikostunnusmerkistöt, kuten vapaudenriisto tai lievä pahoinpitely. Toimenpiteen suorittaja voi myös syyllistyä rikoslain mukaiseen kunnianloukkaukseen ottaessaan henkilön kiinni pelkästään tuotesuojaportin hälytyksen perusteella, jos hälytys osoittautuukin virheelliseksi ja kohdehenkilö vaatii rangaistusta. (Jyri Paasonen 2020.)

Yksityiselle turvallisuusalalle ei ole säädetty erikseen rikosoikeudellista virkavastuuta, mutta eduskunnan perustuslakivaliokunta on kuitenkin katsonut vartijan olevan rikosoikeudellisen virkavastuun alainen (PeVL 28/2001 vp, 8). Tämän rikosoikeudellisen virkavastuun perustana on rikoslain 40 luvun 11 §:n 5 kohdan julkisen vallan käyttämisestä koskeva säännös. (HE 22/2014 vp, 6.)

Eli vartijat ja myös järjestyksenvalvojat käyttävät työssään julkista valtaa, jolloin heihin voidaan soveltaa tilanteen mukaan rikoslain 40 luvun virkarikoksia, esimerkiksi em. luvun 9 § Virkavelvollisuuden rikkominen. Virkavelvollisuuden rikkominen ei kuitenkaan voi olla kokonaisuutena arvostellen vähäinen, jolloin esimerkiksi vähäisen virheellistä turvallisuustarkastuksen suorittamista ei voitaisi rangaista virkavelvollisuuden rikkomisella. Tilanteessa on kuitenkin arvioitava useita eri asioita, teon vakavuuden selvittämiseksi.

Oikeudettoman turvallisuustarkastuksen yhteydessä on myös mahdollista syyllistyä seksuaalirikokseen, esim. seksuaaliseen ahdisteluun kopeloimalla tarpeettomasti, mutta tällaisessakin tapauksessa tulee arvioida, täyttyykö rikoslain 20 luvun 5 a § seksuaalisen ahdistelun kaikki kvalifiointiperusteet. Tilanteita voi olla lähes loputtomia erilaisia.

8.3 Loukatun suostumus

Loukatun suostumus antaa käytännössä oikeuden suorittaa muuten oikeudenvastaisia toimenpiteitä kohteelle hänen suostumuksellaan. Muita oikeuttamisperusteita ovat esimerkiksi pakkotila ja hätävarjelu, jotka myös poistavat rikoksen rangaistavuuden.

Kuten opinnäytetyössäni on tullut selväksi, turvallisuustarkastuksen suorittaminen ei ole aina itsestään selvä. Loukatun suostumuksella tilanteen kohdehenkilö voi suostua tarkastuksen kohteeksi, vaikkei siihen olisi perusteita.

Suostumuksen on oltava vapaaehtoinen, etukäteen annettu ja toimenpiteen tulee vastata sitä, mihin kohde on käsittänyt antavansa suostumuksensa. Tarkastuksen kohdehenkilön on tunnettava asiassa merkitykselliset olosuhteet ja muut seikat. (Hannu Vanhatalo 2016.)

*”Kauppaliikkeen vartija A ja myyjä B olivat suorittaneet asiakas C:lle henkilöntarkastuksen siten, että A oli pyytänyt C:n vahtimestarien huoneeseen, kehottanut C:tä tyhjentämään laukkunsa ja taskunsa ja kehottanut B:tä tarkastamaan C:n yllä olleet vaatteet **anastetuksi epäilemäänsä omaisuuden löytämiseksi**. B puolestaan oli A:n kehotuksesta käskennyt C:n riisumaan yllään olleen takin ja nostamaan puseron helman ylös. Tuomioistuimien katsoi A:n ja B:n syyllistyneen virkavallan anastukseen, vaikka C ei ollut vastustellut tarkastusta vaan oli toiminut pyydetyllä tavalla, **koska he eivät olleet***

tehneet C:lle nimenomaisesti selkoa tämän oikeudesta kieltäytyä tarkastuksesta. Vaikene-malla tästä kieltäytymisoikeudesta A ja B olivat antaneet ymmärtää olevansa asemansa puolesta oikeutettuja tekemään henkilöntarkastuksen.” (Timo Kerttula 2010, 216-217.)

Turvallisuustarkastus muuttuukin siis henkilöntarkastukseksi, jos tarkoituksena on löytää anastettua omaisuutta, eikä vaarallisia esineitä tai aineita. Vartijoilla ja järjestyksenvalvojilla ei ole oikeutta pakkokeinolain mukaiseen henkilöntarkastukseen, jossa voidaan etsiä ihon ja vaatteiden välistä anastettua omaisuutta. Kieltäytymisoikeuden kertomatta jättäminen voi siis aiheuttaa kiusallisia lisäselvittelyjä oikeudessa. A ja B kuitenkin jätettiin tässä tapauksessa rangaistukseen tuomitsematta (Timo Kerttula 2010, 218).

Loukatun suostumusta käytettäessä on siis tiedostettava tilanne kohdehenkilön näkökulmasta. Koh-taaminen vartijan tai järjestyksenvalvojan kanssa voi olla ainutkertaista ja tilanteeseen on vaikea suhtautua. Omien oikeuksien tietäminen on tärkeää, eikä niiden tietäminen ole pelkästään asiakkaan vastuulla.

9 HAASTATTELUT

9.1 Haastateltavien valinta

Lähestyin aluksi tutkimusta hiukan liian suurella mittakaavalla suunnitellessani haastateltavien määrää. Ajatuksena oli suorittaa aluksi noin kymmenen teemahaastattelua eri puolilta suomea, mutta tyydyin rajaamaan haastattelut AMK-opinnäytetyön laajuuteen realistisemmin vain kolmeen haastateltavaan, jotka työskentelevät samassa maakunnassa. Nämä kolme haastateltua yksityisen turvallisuusalan toimijaa ovat kaikki Itä-Uudenmaan alueelta, kaksi järjestyksenvalvojaa ja yksi vartija, joista yksi on miespuolinen ja kaksi muuta naispuolisia. Olen nimennyt haastateltavat vastaajiksi 1, 2 ja 3. En tutkimuseettisistä syistä jaa heidän taustoistaan tai toimipaikoistaan enempää tietoa, jotta he pysyvät täysin tunnistamattomina.

Vastaajien turvallisuusalan koulutukset ja haastattelujen ajankohdat ovat seuraavat:

Vastaaja 1 (haastattelu kasvotusten 31.1.2021): Turvallisuusalan perustutkinto (180 osp)

Vastaaja 2 (haastattelu kasvotusten 4.11.2021): Vartijan peruskoulutus (120 h) & järjestyksenvalvojan koulutus (40 h)

Vastaaja 3 (haastattelu puhelimitse 6.11.2021): Järjestyksenvalvojan koulutus (40 h)

Haastateltavilla on vaihtelevasti työkokemusta alalta ja jopa kokemuksia muustakin turvallisuusalan työnkuvasta nykyisen työnimikkeen lisäksi. Näiden kolmen turvallisuusalan toimijoiden keskiarvoinen työkokemus on noin 1,5 vuotta. Vastaja 1 on selkeästi kokeneempi alalla, hänen työkokemuksensa on 4 vuotta, samalla kun vastaajan 2 ja 3 työkokemukset ovat alle vuoden mittaisia.

Valitsin haastateltavat vapaaehtoisina, henkilökohtaisesti kysymällä kiinnostusta haastatteluun sekä yksityisen turvallisuusalan yritysten kautta saaduista yhteydenotoista. Haastateltavien työnantajien suostumukset ja vaatimukset on huomioitu tutkimusta tehdessä; tutkimuksen tulee olla luettavissa ennen julkistamista ja haastateltavien henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa.

Kaikki haastateltavat työskentelevät sellaisessa yksityisen turvallisuuden alalla, jossa tulee vähintään lähes päivittäin turvallisuustarkastuksia. Kaikki ovat päivittäin asiakkaiden kanssa tekemisissä ja joutuvat työtehtävissään puuttumaan asiakkaiden fyysiseen koskemattomuuteen ja vapauteen.

9.2 Haastattelujen toteutus

Haastattelut toteutettiin vapaamuotoisina teemahaastatteluina. Haastateltavat eivät vastanneet pelkästään omasta puolestaan vaan jakoivat myös näkemiään toimenpiteitä ja ajatuksia, joita ovat työ-kavereidensa kanssa jakaneet.

Kaksi haastattelua toteutettiin kasvotusten ja yksi etäyhteyksiä käyttäen. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja kysymysten olennaisimmat ja tärkeimmät vastaukset ja nostot litteroitiin. Haastatteluiden kesto vaihteli tunnista puoleentoista tuntiin, eivätkä ne sisältäneet taukoja. Haastateltaville ei kerrottu haastattelukysymyksiä etukäteen, vaan heitä kehoitettiin saapumaan haastatteluun valmistautumatta. Heille painotettiin, ettei tuleviin kysymyksiin ole oikeita taikka väärinä vastauksia, tilanne tulee olemaan rento ja vapaamuotoinen teemahaastattelu. Haastateltavat saivat kuitenkin tietää tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset ennen haastattelua, joten he luonnollisesti tiesivät, millaisia kysymyksiä saattaisi olla luvassa.

9.3 Haastattelujen sisältö

Haastattelujen kulku oli kaikille kolmelle haastateltaville kysymyksen suhteen yhdenmukainen, mutta mukautui keskustelun edetessä erilaisten kokemusten takia mahdollisiin tarkentaviin kysymyksiin ja muihin puheenaiheisiin turvallisuustarkastusten ympärillä. Pohjalla oli kuitenkin ennalta määritetyt kysymykset, jotka liittyivät turvallisuustarkastuksiin liittyvään 1. koulutukseen 2. käytäntöön ja 3. perusteisiin. Haastattelu eteni em. pääaiheiden numerojärjestyksessä, jotka sisälsivät avoimia kysymyksiä ja esimerkkitalanteita, joihin haastateltavat vastasivat omilla sekä mahdollisilla työ-kavereiden kokemuksilla ja toimenpiteillä.

10 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä kappaleessa esittelen teemahaastattelujen tulokset. Alaotsikoissa on laatimani tutkimuskysymykset, joiden alla on teemahaastattelussa esitetyt kysymykset, jotka olen esittänyt jokaiselle kolmelle haastateltavalle. Kiteytän kysymyksen alle vastaajien 1, 2 ja 3 yhteisiä ajatuksia ja nostan siteerauksina yksittäisiltä vastaajilta hyviä ajatuksia ja mahdollisesti kokemuksia, jotka erottuvat joukosta.

10.1 Koulutuksessa opittavat asiat ja haastateltavien lähtökohdat

Aloitin jokaisen teemahaastattelun koulutusaiheisilla kysymyksillä ja keskustelulla. On tärkeä tietää, mistä lähtökohdista vastaajat tulevat ja millainen koulutuksellinen tausta heillä on. Vastaaja 1 on käynyt turvallisuusalan perustutkinnon, vastaaja 2 on käynyt sekä vartijan peruskoulutuksen, että järjestyksenvalvojan koulutuksen ja vastaaja 3 on käynyt järjestyksenvalvojan koulutuksen. Jokainen vastaaja tulee siis hieman eri lähtökohdista. Kaikissa turvallisuusalojen koulutuksissa käydään teoriaa, josta osa keskittyy nimenomaisesti aiheeseeni turvallisuustarkastuksista (kts. taulukko 2 sivulla 13). Teemahaastattelun kysymyksillä halusin tutkia, mitä mieltä vastaajat ovat koulutuksesta ja sen riittävydestä.

- **Oliko koulutuksesi mielestäsi riittävä liittyen turvallisuustarkastuksiin?**

Kaikkien kolmen haastateltavan koulutukset ovat olleet jokaisen mielestä riittäviä ja antaneet hyvät eväät lähteä oppimaan lisää työelämään. On mahdotonta opettaa jokaista eteen tulevaa tilannetta ulkoa, koska tilanteita on niin paljon erilaisia ja jokaista muuttujaa ja asiakastyyppeä ei voida ottaa huomioon.

Vastaajan 1 mielestä turvallisuusalan perustutkinto antoi riittävät perusteet lähteä työelämään, eikä pitkän työuran ansiosta tarvitse enää usein katsoa lakipykälästä, miten toimenpiteet tulisi suorittaa. Ajoittain tulee erikoisempia tapauksia tai mielipiteitä esille, jolloin Finlexistä tai LYTP hallituksen esityksistä löytyy usein vastaukset ongelmiin.

Vastaaja 2 ja 3 ovat myös tyytyväisiä alan koulutukseen, sekä vartijan peruskoulutukseen (120 h), että järjestyksenvalvojan koulutukseen (40 h)

Vastaaja 2: *"Kyllä siinä on tullut kysyttyä työkavereilta apua, jotka ovat olleet alalla pidempään, että miten toimitaan ja voiko tehdä näin jne. Koulutus antoi hyvät eväät, mutta tällä alalla yleisesti jokainen*

vastaa omista toimistaan, se täytyy koko ajan pitää mielessä. Minusta tuntuu, että koulutus oli laadukasta, opettajat kertoivat oman elämän esimerkkejä ja koin, että sain siitä riittävän pohjan. Käytännön työ kuitenkin opettaa enemmän ajan kanssa, kuin pelkkä koulutus.”

Vastaaja 3 on samoilla linjoilla vastaajan 2 kanssa ja painottaa suuresti sitä, että joskus toimenpiteitä tehdään kuin tilauksesta partioverin käskytyksellä. Varsinkin alussa on ollut alkujännitystä, joka on ajan kanssa ja työkavereiden avustuksella alkanut häviämään, mutta joka tapauksessa koulutusta on pidetty laadukkaana. Kaikkien vastaajien mielestä käytännön työ ja erilaiset tilanteet opettavat kaikista eniten.

- **Kuinka hyvin koet osaavasi alan turvallisuustarkastukseen liittyvän lainsäädännön?**

Vastaaja 1: ”Mielestäni osaan lainsäädännön tarpeeksi hyvin suoriutuakseni päivittäisestä työstä, välillä täytyy kaivaa lakipykälät takaisin esille, jos tulee vaikeita tilanteita vastaan. Lainsäädännöstä tulee välillä väiteltä ja keskusteltua työkavereiden kanssa”

Kaikilla vastaajilla oli selkeästi hallussa turvallisuustarkastuksen sisältö, millä perusteella sen saa suorittaa ja mitä sillä tavoitellaan. Vastaajat osasivat selittää turvallisuustarkastuksissa tarvittavat lakipykälät, perusteet ja yleiset periaatteet.

Kenenkään vastaajan mielestä lainsäädännössä ei ole varsinaisesti puutteita tai epäselvyyksiä, mutta vaikeita tilanteita tulee jatkuvasti vastaan jokaisella ja kenenkään ensimmäiset työpäivät alalla eivät ole olleet helppoja. Eniten vaikeuksia tulee muissa tilanteissa, kiinniottojen ja turvallisuustarkastusten ulkopuolella, esim. henkilön poisto on haastavampi toimenpide vastaajan 1 mielestä. Vastaaja 1 kertoo, että aloittelevilla kollegoilla on joskus ollut hyvin vääristyneitä ajatuksia ja toimenpiteitä. Tämä korostuu hänen mukaansa selkeästi henkilöistä, jotka tulevat turvallisuusalalle töihin kesätyömielessä vain muutamaksi kuukaudeksi.

Vastaaja 1: ”Nuorempi vartijakollegani oli ottamassa nuorilta tytöiltä puhelinta pois, koska he kuvasivat kaupan kassatyöntekijää. Itse menin tähän väliin korjaamaan tilanteen, ettei kenellekään tapahdu oikeusmurhaa. Eihän se kiva ole, että toista kuvataan ilman lupaa, muttei se anna perusteita puhelimen takavarikoimiselle tms. Tämä oli yksi mieleenpainuvimmista tilanteista.”

Vastaaja 3: ”Joskus alkuaikoina töissä tuli sellainen olo, etten tiedä mistään mitään ja olen ymmärtänyt koulutuksesta jotain pahasti väärin, kun kokeneemmat kollegat käskivät tekemään erilaisia toimenpiteitä ja kirjaamaan anastusilmoituksiin, milloin mitäkin. Nykyään olen suoraselkäisempi ja otan täyden vastuun omista toimenpiteistäni”

Vastaaja 3:lla on tuoreimmassa muistissa ensimmäiset työpäivänsä, joita hän muistelee hyvällä, mutta ei niinkään ylpeydellä, sillä hän katsoi paljon sivusta, eikä tehnyt juurikaan omia päätöksiä toimenpiteiden suhteen.

- **Eroaako toimipaikkasi suorittamat turvallisuustarkastukset jollain tapaa koulutuksesi opetetuihin turvallisuustarkastuksista?**

Toimintatavat ja turvallisuustarkastusten kulku ei ole kenelläkään muuttunut radikaalisti koulutuksen jälkeen työelämässä, kaikilla on hyvin samanlainen ymmärrys ja tapa kuljettaa epäilty kiinniottiloihin tai muualle sivummalle ja tunnustella päällisin puolin kohdehenkilön vaatteet ja kantamukset.

Vastaajat 1 ja 2 ovat sitä mieltä, että turvallisuustarkastusten ja kiinniottojen kanssa täytyy hieman soveltaa ja olla huolellisempi, kun on yksin työvuorossa, vastaajalla 3 ei ole ollut koskaan tilannetta, jossa hän olisi yksin työvuorossa suorittamassa turvallisuustarkastusta, mutta tekisi sen varmasti eri tavalla, jos joutuisi sellaiseen tilanteeseen. Vastaaja 2 ja 3 kertovat, että työelämässä on tullut uusia taktiikoita, miten turvallisuustarkastus kannattaa tehdä eri tilanteissa.

Vastaaja 2: Käytännössä turvallisuustarkastuksia tehdään eri tavalla myös kohdehenkilön mukaan. Fiinille hienosti pukeutuneelle naiselle se tehdään ehkä hieman huolimattomammin ja pikaisemmin, kuin taas sellaiselle, jolta puukkoja ja neuloja saattaisi todennäköisemmin löytää. Tässä käytetään enemmän profilointia. Tätä ei muistaakseni ollut koulutuksessa, mutta näin olemme toimineet työelämässä.

10.2 Miten yksityinen turvallisuusala käytännössä suorittaa turvallisuustarkastuksen ja miten toiminta vastaa lakia?

Tämä tutkimuskysymys on mielestäni kaikista tärkein opinnäytetyöni kannalta. Keskustelin tummennettujen kysymysten avulla turvallisuustarkastuksien ja kiinniottojen suorittamisesta, tilanteiden ongelmakohtista ja harmaalla alueella työskentelystä, sekä muista aiheeseen liittyvistä asiakas-kohtaamisista.

- **Missä ja kenelle turvallisuustarkastus suoritetaan?**

Lähtökohtaisesti turvallisuustarkastukset suoritetaan kaikille kiinniotetuille, iästä, sukupuolesta ja tilanteesta huolimatta. Kohdehenkilö viedään lähes poikkeuksetta joko kiinniottiloihin tai huolto-käytävään, jolla vältetään sivullisten katseita ja asiakkaan stressiä tilanteessa. Tietyissä tilanteissa

turvallisuustarkastus on saatettu suorittaa heti kassalinjan jälkeen tai jopa myymälän puolella, mutta tällöinkin on pyritty huolehtimaan siitä, ettei aiheuteta kohdehenkilölle tarpeetonta harmia muiden katselusta johtuen. Tämä on ollut yleisempää kohdehenkilöillä, joiden kiinnioton syynä on ollut vahingonteko tai he ovat niin päihtyneitä, ettei meinaa jalat kantaa kiinniottotiloihin asti.

Vastaja 2: *"Pyritään myös siihen, että turvallisuustarkastus suoritetaan sellaisessa paikassa missä on kamera. Se tehdään lähtökohtaisesti aina, itse ainakin teen sen aina, enkä ole nähnyt ketään, joka olisi sen tilanteessa jättänyt tekemättä. Teemme sen myös vaikka alaikäisille tikkarivarkaille. Se kuuluu prosessiin."*

- **Kuinka pitkälle turvallisuustarkastus suoritetaan?**

Kaikki vastaajat ovat sitä mieltä, että turvallisuustarkastus itsessään tarkoittaa vaarallisten esineiden ja aineiden poistamista kohdehenkilöltä. Se toimenpide tehdään suorittajan, kohdehenkilön sekä muiden turvallisuuden takaamiseksi. Vastaajat olivat jokainen yllättävän hyvin perillä siitä, että jos kohdehenkilön laukku tai muut kantamukset on otettu sivuun tarkastuksen ajaksi, niin niihin ei välttämättä tarvitse koskea. Vastaja 2 toisaalta kertoo, että tuntee kollegoita, joilla on eriäviä mielipiteitä, jotka saattavat tutkia kohdehenkilön laukun sisällön, vaikkei se olisi välttämättä tapauskohtaisten olosuhteiden mukaan tarkoituksenmukaista. Turvallisuustarkastuksessa tehdään kohdehenkilöstä turvallinen, laukku otetaan sivuun vähintään käden ulottumattomiin, ettei kohdehenkilö pääse ottamaan sieltä mitään vaarallista.

Vastaja 3: *"Jos on kyseessä esimerkiksi koditon huumeidenkäyttäjä, joka mahdollisesti kantaa koko elämänsä omaisuuden mukanaan ja reppu on täynnä roskaa ja muuta roinaa, niin ei sitä edes huvita lähteä tonkimaan, vaikka siellä olisikin mahdollisesti meidän myymälämme tai toisen myymälän omaisuutta. Olen nähnyt tilanteita, jossa vastaavan kohdehenkilön koko reppu on levitetty maahan järjestyksenvalvojan toimesta, jolloin sieltä löytyy milloin mitään. Mielestäni se on usein turhaa, otan repun sivuun ja varmistan, ettei kaverilla ole mitään käden ulottuvilla."*

Vastaja 1: "Tietenkin tuotteet otetaan pois sieltä, mihin ne on silminnähden laitettu"

- **Oletko huomannut työkaverin tai itse tietoisesti oikonut turvallisuustarkastuksen ja kiinnioton perusteista, ilmoituksista asiakkaalle tms. nopeuttaaksesi asian selvittämistä tai helpottaaksesi omaa tai muiden työtä?**

Kukaan vastaajista ei suoranaisesti myönnä tekevänsä toimenpiteitä ns. harmaalla alueella, mutta jokaisella on kokemuksia tilanteista, joita on myöhemmin mietitty, että meniköhän tämä nyt ihan

oikein. Toimenpiteet pyritään tekemään mahdollisimman oikeaoppisesti, jolloin säästytään ongelmilta ja turvataan oma selusta ja omatunto, kun tietää toimineensa oikein.

Itse kiinniottojen ja turvallisuustarkastusten suhteen ei tehdä poikkeuksia ja näissä toimitaan lähes aina samalla kaavalla ja samoilla perusteilla. Asiakkaiden poistot kiinteistöstä on eri asia ja tuntui tuottavan ainakin vastaajille 1 ja 3 enemmän haasteita, kuin kiinniotot ja turvallisuustarkastukset. Vastaaja 1 kertoo, että muissa alalla suoritettavissa toimenpiteissä huomaa tietyllä tapaa välillä oikomista ja harmaalla alueella työskentelyä, mutta jos on kyse rikoksesta, niin toimenpiteet ovat tarkkaan säädelyjä.

Aloittelevissa työntekijöissä ei huomaa puutteita työmotivaatiossa, vaan enemminkin virheelliset toimenpiteet tulevat liikainnokkuuden ansiosta. Vastaaja 3 muistelee hänen kanssaan samaan aikaan aloittaneen kesätyöntekijän yksittäistä perusteetonta turvallisuustarkastusta, joka perustui kohdehenkilön profilointiin ja mututuntumaan. Vastaajat 1 ja 3 ovat ainakin sitä mieltä, että kyseenalaiset ja mahdollisesti virheelliset kiinniotot ja turvallisuustarkastukset johtuvat juuri tästä; ollaan liian innokkaita.

Vastaaja 1 huomasi tätä vastaavan kehityksen omassa käytöksessään ja suhtautumisessaan kiinniottoihin ja kertoo seuraavasti: *"Pyritään siihen, ettei häiritä asiakasta. Jos esimerkiksi ollaan seurattu asiakasta hajuvesiosastolta jollekin toiselle osastolle ja yhtäkkiä huomataan, että asiakkaan kädessä ollut hajuvesipullo on hävinnyt johonkin, niin mieluummin käydään tarkistamassa sovituskopit yms. henkilön kävelemä matka, jos tuote olisi jäänyt vaikka väärälle osastolle tai sovituskoppiin. Jos ei löydy mitään, niin asiakas pysäytetään ja kysytään, että "Terve, unohtuko jotain vai mikä homma tässä on. Pääsääntöisesti vastaavat tilanteet yritetään hoitaa mahdollisimman tarkkaan ja kohteliaasti häiritsemättä asiakasta. Varsinkin lapset ja nuoret ottaa tavaroita ja jättää niitä väärin paikkoihin ympäri myymälää."*

Vastaaja 3: *"Innokkuus paljastaa jotain huumorikoksia ja ottaa rosvoja kiinni tuottaa vain lisää työtä, joka ei kuulu päätoimenkuvaan. Tietenkin konkreettiset näpistysepäilyt hoidetaan normaalin kaavan mukaan, kaveri kiinni ja poliisit paikalle, mutta mahdollisuuksien mukaan tykkään antaa asiakkaan selittää tilanteen ja hoitaa asioita tilanteen mukaan myös huomautuksilla, jos täysin rehellisen oloinen kaveri on hajamielisesti unohtanut tuotteen käteensä, eikä ole laittanut sitä kassalinjalle maksettavaksi. Mielestäni virheitä sattuu kaikille ja vastaavissa tilanteissa olisi hyvä käyttää mallisjärkeä, eikä aina viedä asiaa kiinniottojen puolelle."*

- **Toteutuuko sukupuolisääntö turvallisuustarkastuksia suorittaessa?**

Yllätyin vastaajien näkemyksestä sukupuolisääntöön. Kyseessä on siis hienotunteisuusperiaatteen valossa oleva suositus, jota tulisi noudattaa mahdollisuuksien mukaan, mutta turvallisuustarkastuksissa sitä ei ole pakko noudattaa, jos se ei ole mahdollista.

Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että mahdollisuuksien mukaan turvallisuustarkastuksen tulisi suorittaa kohdehenkilöä samaa sukupuolta oleva henkilö. Vastaajien mukaan on helpompi hoitaa asioita kohdehenkilön kanssa, jos he saavat ko. tahtonsa läpi, kyseessä on pieni vaiva, jos vain sattuu olemaan saman sukupuolinen työkaveri samaan aikaan töissä.

Vastaaja 1: *"Välillä on sellaisia asiakkaita, jotka eivät suostu tekemään minkäänlaista yhteistyötä vartijan kanssa, eivätkä varsinkaan suostu siihen, että vastakkaisen sukupuolen vartija tutkisi vaatteet ja kantamukset, mutta usein he suostuvat siihen, että poliisi tulee tarkastamaan tilanteen. Yleensä silloin asia selviää ja anastettu tavara löytyykin, vaikka poliisi olisi eri sukupuolta."*

Vastaaja 2: *"Hienotunteisuusyistä pyritään sukupuolisääntöön, jos se on mahdollista. Jos työvuorossa on pelkkiä miehiä, niin silloin ei voi muuta. Teen itsekin turvallisuustarkastuksia miehille, jos ei ole miespuolisia työkavereita tarjolla. Kun vaatteiden päältä tunnustelun tekee tarpeeksi jäämäkästi, se ei tunnu niin siveilyltä tms. häiritsevältä."*

- **Mitä asioita kiinniotetulta otetaan pois tarkastuksen yhteydessä?**

Turvallisuustarkastus suoritetaan vastaajien kertomusten mukaan samaan tyyliin kuin poliisitkin, tarkoituksena on ottaa kohdehenkilöltä pois vaaralliset esineet ja aineet, kohdehenkilön, suorittajan ja muiden turvallisuuden vuoksi.

Kohdehenkilöltä otetaan reppu, laukku, tai muu vastaava irtokantamus pois ja se siirretään sivuun. Jos asiakas välttämättä haluaa pitää laukkunsa lähettyvillä, siitä tehdään turvallinen, eli tarkastetaan se em. vaarallisilta esineiltä ja aineilta. Kuten olen edellä maininnut, vastaajilla oli yllättävän hyvä käsitys tarkoituseriaatteesta, milloin mitkäkin kantamukset, kuten laukku tulee tarkistaa. Muuten tarkastus suoritetaan vaatteiden päältä tunnustelemalla ja ihon ja vaatteiden väliin ei ole asiaa, ellei tunnustelemalla olla havaittu vaarallisia esineitä tai aineita.

Kaikki vastaajat olivat myös sitä mieltä, että jos kohdehenkilöltä löytyy epäiltyä huumausainetta tai huomattava määrä epämääräisiä pillereitä, niin asiasta ilmoitetaan poliisille, mutta yksittäiset lääkkeet tms. eivät aiheuta toimenpiteitä.

Vastaja 2: *"Saatan mainita poliiseille lääkkeitä tai pillereistä, jotka olen löytänyt turvallisuustarkastuksen yhteydessä tai nähnyt muuten vilaukselta, mutta se ei ole minun tehtäväni lähteä pyytämään keneltäkään reseptejä lääkeaineisiin."*

Jos näpistysepäilyssä turvallisuustarkastuksen yhteydessä löytyy toimeksiantajan myymälästä anastettua omaisuutta, se luonnollisesti otetaan takaisin ja kirjataan anastusilmoitukseen, mutta muuten muihin epäilyttäviin esineisiin ei ole tarvetta puuttua. Vastaja 1 ja 2 selkeästi tiedostivat, milloin anastetun omaisuuden pois ottaminen kuuluu pakkokeinolain mukaiseen itsepuun ja milloin se on turvallisuustarkastuksen yhteydessä.

10.3 Miksi turvallisuustarkastuksen lainsäädännössä ja käytännön suorituksissa on eroavaisuuksia?

Tätä opinnäytetyötäni tehdessä havahtuin siihen, että yksityinen turvallisuusala on tosiaan yksityinen, kilpaileva ja voittoa tavoitteleva ala. Eri vartioimisliikkeet kilpailevat toimeksiantosopimuksista ja liiketilojen vartioinnista. Yksityisillä aloilla on yleensä kova kilpailu, tulosten ja tehokkuuden täytyy näkyä. Aloin pohtimaan, vaikuttaako tuloksellisuus ja kilpailullisuus vartijoiden ja järjestyksenvalvojien suorittamiin toimenpiteisiin. Voisiko työkavereista, -ympäristöstä tai esimiehistä tulla jonkinlaisia paineita suoriutua, onko heille esimerkiksi asetettu jotain tavoitteita, jotka voisivat vaikuttaa riimojen alitukseen tai muuten nopeampiin suoritteisiin tms. Seuraavat kysymykset ja vastaukset antavat ainakin vastaajien kolme näkemystä tälle hypoteesille.

- **Millä tavoin tuloksellisuus vaikuttaa toimenpiteisiin ja onko työssäsi jotain tavoitteita?**

Yllätyksekseni, kenelläkään ei tuntunut alkujännityksestäkään huolimatta olla paineita suoriutumisen suhteen. Tiedetyt toimenpiteet saattoivat olla aikoinaan työkavereilta ohjeistettuja, muttei heilläkään toimenpiteiden suorittaminen ollut tavoitepohjaista tai mitenkään painostettua.

Vastaja 1: *"Kiinniottojen ja turvallisuustarkastusten suhteen ei ole kiire tai painetta olla jouheva toimenpiteiden suhteen. Se on näpistyskeisseissä aina noin tunti tai kaksi kun odotellaan poliisia, joka on jo hukkaan heitettyä aikaa. Yksi tai kaksi vartijaa on aina kiinni siinä. Poliisit eivät hoputa anastusilmoituksenkaan täyttämässä, jos sellaista ei olla tehty epäselvän tilanteen vuoksi tms. Yleensä jopa riittää verbaali selitys tilanteesta, joten poliisinkaan läsnäolo ei tuota paineita tuloksellisuudesta."*

Vastaja 2: *"Ensisijaisesti työtehtävämme on turvata yleistä järjestystä ja asiakkaiden turvallisuutta, en itse koe toimenpiteiden suhteen paineita. Monella tapaa on sellainen ammattilypeys ja se saattaa mennä hieman ihon alle ja totta kai tuntuu ikävältä, jos joku näppäri pääsee linjojen läpi karkuun. En tiedä sitten onko myymäläetsivillä enemmän paineita, mutta meillä ei ole tavoitteena kuitenkaan saada näin ja näin monta näppäriä... Tavoitteellisuus painottuu enemmän kauppakeskuksen turvallisuuden ylläpitämiseen ja että haluaa hoitaa hommansa hyvin. Mikä tahansa tilanne tulee eteen, niin voi sanoa, että sen on parhaalla mahdollisella kyvyllä ja taidolla hoitanut, se voi olla turvallisuustarkastus tai mikä tahansa ensiaputilanne.*

Vastaja 3: *"Ei ole olemassa konkreettisesti mitään tulostavoitteita tai vastaavia rajapyykkeitä, johon tähdätä. Hommat hoidetaan niin tehokkaasti kuin vain fyysisesti sen hetkellä työkokoonpanolla on mahdollista ja siinä se. Työssä on tietynlainen paine, mutta se ei tule miltään johtoportaalta vaan voisi sanoa, että sen stressin ja paineen luo itse itselleen tai se käsillä oleva tilanne. Jos hyvällä omalla tunnolla voi sanoa, että on yrittänyt parhaansa, niin se on aina riittänyt."*

En kieltämättä voinutkaan kuvitella järkevää tilannetta, jossa myymäläkartioille asetettaisiin kuukausitavoite tai jonkinlainen tulostaulu. Työympäristö, -kulttuuri, -kaverit tai edes poliisit eivät tuntuneet ainakaan vastaajille luovan suurta stressiä tai painetta, mutta eivät kuitenkaan täysin kieltäneet sen olemassaoloa.

- **Onko turvallisuustarkastuksen toimenpiteissä kiire?**

Tuloksellisuus tai tavoitteellisuus eivät luo paineita vastaajien kokemusten mukaan, mutta onko kiinniottojen ja turvallisuustarkastusten suorittamisessa sitten jostain johtuva kiire, joka voisi heikentää toimenpiteiden oikeudenmukaisuutta. Luonnollisesti varkaan juostessa karkuun on kiire juosta varas kiinni, mutta vaikuttaako paperityöt, oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen taikka itse vaatteiden päältä tunnustelu mahdolliseen aikapaineeseen, jos sellaista on?

Vastaajien mukaan kiinniotto ja turvallisuustarkastus tilanteet ovat selkeitä ja silloin kun asiakas on hallinnassa, ei ole mihinkään enää kiire. Asiaa selvitetään yleisten periaatteiden mukaisesti, huolellisesti ja kohteliaasti. Tilanteet ovat usein hyvin yksinkertaisia ja samanlaisia poliisin näkökulmasta, kun partio saapuu mahdollisesti jopa tunnin odotuksen jälkeen paikalle. Poliisipartio ei usein tiedäkään muuta kuin anastusilmoituksen lyhykäisen tekstin, että mitä ja miten on varastettu ja paljon kello oli siihen aikaan. Toimenpiteet ja taustalla ollut työ näpistykseen paljastamiseksi usein jää suorittajien tietoon.

Vastaja 1: *"Välillä näpistysepäilyissä on kiire käydä tarkastamassa, onko asiakas jättänyt tuotteen johonkin väärään hyllyväliin tai sovituskoppiin, muuten toimenpiteet hoidetaan huolellisesti ja ajan*

kanssa. Poliisia odotellessa ei ole mikään kiire ja se sitoo kokonaisuudessaan vartijaa vähintään sen tunnin verran. Ei siis ole kiire.”

Vastaja 2: ”Näpistyskeisseissä ei ole sen kummemmin kiire, poliisipartiolla usein kestää jopa tunti saapua paikalle, joten tapauksen hoitamiseen on ollut riittävästi aikaa. Totta kai sitä haluaa täyttää anastusilmoitukset ja muut raportit hyvin. Kollegatkin tekevät hommansa jo niin hyvin ja tehokkaasti, ettei perustekemisessä ole kiirettä tai muuta painetta.”

Turvallisuustarkastukset tulisi suorittaa ajan kanssa huolellisesti ja jos asiakas on hallinnassa, niin enää ei ole kiire edes juosta. Vastajat kertovat, että kiinniotettu sitoo aina vähintään yhden vartijan tai järjestyksenvalvojan, joten siinä ei auta muuta kuin odottaa poliisipartiota, jos sellainen on tilattu.

- **Tuoko työympäristö tai muiden ihmisten kommentit paineita toimenpiteiden suhteen? (Esimerkiksi, onko mahdollisesti anastettu tuote aina pakko saada pois?)**

Myymälän työntekijä epäilee romaninaista näpistyksestä ja kutsuu vartijan paikalle tarkastamaan tilanteen. ”Usein on kyse pelkästä luulosairaudesta”, kertoo vastaja 1. Vastaja 1 ottaa muiden asiakkaiden ja myyjien näkemät epäilyt tosissaan, mutta varautuu siihen, ettei kaikki aina pidä paikansa. Vastaja 1 mukaan esimerkiksi kassatyöntekijät eivät usein ymmärrä, milloin saadaan tutkia asiakkaiden laukun sisältö, eikä sitä varsinkaan saa tehdä pistotarkastusmielessä tai ”Avattu kassi on luottamuspassi” -ajatuksella. Kaikki vastajat ovat sitä mieltä, että toimenpiteet tulee olla aina perusteltavissa ja silminnäkijöiltä tulee kysyä yksityiskohtaisesti mitä he ovat nähneet, ettei tule väärinymmärryksiä. Pelkkä veikkailu näpistyksestä ei riitä, vaan se täytyy nähdä verekseltä, jotta sen voi myöhemmin todistaa, vaikka oikeudessa.

Vastaja 1: ”Ei tule ainakaan myyjien puolelta, jotka vähän väliä veikkailevat näkemiään ”näpistelijöitä”, jotka ei oikeasti perustu yhtään mihinkään. Ulkopuolisten asiakkaiden ja myyjien väittämät ovat usein harhaluuloisia, enkä luota niihin pelkästään. Myyjät saattavat myös lisäillä tarinoihinsa valheita, jotta vartijat ottaisivat heidät tosissaan.”

Vastaja 2 ja 3 ovat samalla linjalla vastaajan 1 kanssa ja painottavat myös sitä, että jokainen on vastuussa omista toimenpiteistään. Pelkkä myyjän tai muun ulkopuolisen kehoitus suorittaa kiinniotto ja turvallisuustarkastus ei riitä vielä mihinkään.

Vastaja 2: ”Olen itseohjautuva, tunnen itseni ja tiedän toimivaltani, enkä anna ulkopuolisten paineiden vaikuttaa omaan tekemiseeni, josta olen itse vastuussa. Nuorilla työntekijöillä tai juuri alalla aloittaneilla saattaa toimenpiteet muuttua paineen tai ulkopuolisten henkilöiden toiveiden mukaan. En kuitenkaan koe, että meidän tarvitsee toimeksiantosopimuksen alaisia liiketilojen vuokralaisia

sinänsä miellyttää, se on hyvä, jos heihin on asialliset välit, siihen pyritään. Meillä on oikeus myös sanoa, että nyt ei ole kiinnioton perusteita ja täten kieltäytyä toimenpiteestä.”

10.4 Tietävätkö yksityisen turvallisuusalan toimijat oikeutensa ja velvollisuutensa turvallisuustarkastuksessa ja käyttävätkö he niitä lain sallimalla tavalla?

Kaikilla vastaajilla oli hyvä käsitys vartijoiden ja järjestyksenvalvojen kiinniotto-oikeuksista. Haastatteluissa kenenkään kohdalla ei ollut eriävää ymmärrystä eri toimenpiteiden perusteista. Kiinniotto ja turvallisuustarkastus tulee käytännössä selkärangasta, eikä niitä tule pohdittua toimenpiteitä suorittaessa niin syvällisesti, kuin niitä voisi pohtia, vaikka lakipykälien ja vaikeiden harjoituskenaarioiden ääressä.

Rikoksesta epäilty, verekseltä tai pakenemasta oli kaikkien vastaajien mielestä ainoa konkreettinen raja ottaa ketään kiinni ja kiinnioton yhteydessä turvallisuustarkastuksen suorittaminen oli täysin luonnollinen toiminto, joka tulee lähes automaattisesti.

Vastaajat tiedostivat ja kertoivat oma-aloitteisesti, mitä tekisivät, jos näkisivät näpistelijän laittavan povitaskuun myymälän tuotteen ja kävelisivät kassalinjan ohi maksamatta. Vastaajat tiesivät, vartijoilla ja järjestyksenvalvojoilla on pakkokeinolaissa mainittujen edellytysten täytyessä oikeus itsepuun (Jyri Paasonen, 2020). Joten esimerkkitapauksessa vartijalla on oikeus ottaa tuote pois epäillyn taskusta, sillä hän on nähnyt teon verekseltä ja muutkin pakkokeinolain itseavun pykälän ehdot täytyvät.

Vastaaja 3: *”Oli tuote löydetty sitten turvallisuustarkastuksen yhteydessä tai itseavulla suoraan asiakkaan repusta, niin tilanne on kuitenkin sama. Maalaisjärjellä pääsee aika pitkälle, mutta näissä täytyy silti olla tarkkana.”*

- **Mitä mieltä olet näpistelijän kiinniottamisesta ennen kassalinjaa?**

Kiinniottaminen ennen kassalinjan yritystä voi luoda ylitsepääsemättömiä haasteita todistelun suhteen. Miten voidaan näyttää toteen, että asiakas oli aikeissa anastaa tuotteen, jos hän vain laittoi sen hetkellisesti taskuunsa? Kaikki vastaajat vieroksuivat näpistysepäillyn kiinniottamista ennen kassalinjaa. Vastaaja 3 kertoi, että on pitänyt sitä säännönomaisena asiana, että niin oikeastaan saisi edes toimia.

Vastaaja 1: *”Näpistykseen yrityksiä ei oteta lähtökohtaisesti ketään kiinni. Tulee mieleen tapaus, jossa asiakas laittoi suoraan reppuunsa kaljoja ja muita tuotteita. Tämä kaveri oli tuttu, hän pistää*

aina painiksi ja lähtee juoksemaan 100 % varmuudella. Olin yksin vuorossa, näin hyllyn välistä koko teon verekseltään. Menin häntä kassalle vastaan, jossa hän esitti ostavansa jonkun pikkutuotteen. En antanut hänen mennä edes kassalinjan yli. Kysyin suoraan, että onko hänellä aikomustakaan maksaa tuotteita ja hän sanoi, ettei hänellä ole mitään kaljoja mukana, eikä hänellä ole rahaa. Hänellä oli reppu kahdella kahvalla selässä ja hän ei ollut aikomuksissakaan kassalinjalla ottaa tuotteita pois repusta, eikä hänellä ollut kertomansa mukaan edelleenkään rahaa mukanaan.”

Vastaajan 1 kertomus on yksi harvinaisista tapauksista, jossa näpistyksen yritystä voitaisiin pitää oikeudessakin vähintään erittäin todennäköisenä. Onko yritys asteinen teko täyttynyt, kun henkilö valehtelee, ettei hänellä ole tuotteita repussa? Näitä yksittäistapauksia lukuun ottamatta, vastaajien kertomusten mukaan ketään ei oteta kiinni ennen kassalinjan ylitystä. Muut rikokset, kuten esimerkiksi vahingonteko myymälässä tai pahoinpitely ovat sitten eri asia, jolloin kassalinjalla ei ole mitään näyttökynnystä asian suhteen.

Vastaaja 2: *”Ei käytännössä oteta, mutta jos joku pitää tuotetta sen oloisesti, että on aikeissa anastaa sen, mutta loppujen lopuksi laittaa sen takaisin paikalleen, niin silloin ei tule puututtua, se on täysin turhaa. Tällaista henkilöä tullaan varmasti pitämään jatkossa silmällä.”*

- **Perustellaanko asiakkaalle toimenpiteitä? Mitä heille kerrotaan?**

Vastaajat kertovat lainmukaisesti toimenpiteistään kohdehenkilölle ja usein perustelevat niitä osana jutustelua ko. henkilön kanssa. Jokainen vastaajista kertoi kiinniotetulle kiinnioton syyn, turvallisuustarkastuksen suorittamisen syyn ja muut toimenpiteet. Poikkeustapauksena on erittäin päihtyneet henkilöt tai ylitsepääsemättömät kielimuurit, silloin perusteita tulee kerrottua vähemmän, sanoo vastaaja 3.

Vastaaja 2: *”Perusteiden kertominen yms. tulee luonnollisesti siinä samalla jutteluna. En tiedä tekeekö kaikki kollegani näin, mutta itse teen ainakin. Ihmisiä on helpompi aistia, kun heitä hiukan puhuttaa.”*

Toimenpiteiden perusteluissa ei ole eroavaisuuksia vastaajien kesken tai lakipykäliin verrattuna. Vastaajat pyrkivät kertomaan kiinniotetulle parhaansa mukaan, missä asemassa ovat, mitä he saavat tehdä ja mitä ei.

Vastaaja 3: *”Joskus kaikkia perusteita ja selityksiä ei tule sanottua, muttei niitä jätetä ainakaan tahallaan kertomatta, motivaationi ei ole koskaan ollut harhauttaa kiinniotettua tai muuten tahallaan olla kertomatta hänelle hänen oikeuksistaan.”*

- **Miten sovellet työssäsi loukatun suostumusta ja mitä mieltä olet siitä?**

Loukatun suostumus on turvallisuusalan vallankäytössä hiukan niin sanottua harmaata aluetta. Kohdehenkilö ei välttämättä tiedä, mihin toimenpiteisiin hänen on pakosta suostuttava ja mitä hänen ei vartijan kehotuksista välttämättä tarvitse tehdä. Esimerkiksi vartijoiden ”käskyistä” kieltäytyminen ei ole rangaistavaa, eikä käskyn noudattamatta jättämisestä voi syyllistyä niskoitteluun. LYTP:nkin mukaan vartijat ja järjestyksenvalvojat ovat oikeutettuja vain neuvomaan ja kehottamaan, eivätkä niinkään ”käskemään”.

Loukatun suostumuksella voi päästä hyvinkin pitkälle toimenpiteissä, jos toimijan auktoriteetti ja uskottavuus ovat kohdallaan. Pyynnöt, neuvot ja kehotukset voivat vaikuttaa käskyiltä, joista voi seurata sanktiota, jos niitä jättää noudattamatta.

Vastaajien kertomusten mukaan, epäselvät tilanteet ovat usein selvitetty loukatun suostumusta käyttäen. Näpistyksestä tai muusta rikoksesta voi olla epäilystä, mutta ketään ei voida vielä osoittaa sormella tai kukaan pysty varmuudella todistamaan. Näissä tilanteissa vastaajat kertovat, että he ja varmasti valtaosa työkavereistaankin yrittävät selvittää tilannetta kohteliaasti kysymällä asiakkaalta, eikä varsinaista kiinniottoa tai turvallisuustarkastusta suoriteta.

Vastaaja 1: *”Loukatun suostumusta käyttäessä asiakkaalle kerrotaan, ettei hänen ei ole pakko näyttää vartijalle laukun sisältöä, mutta sitä ei tuoda automaattisesti esille, kuin se olisi optio B, ettei asiakkaan tarvitsisi halutessaan tehdä yhtään mitään.”*

Vastaaja 2: *”Jos tuntuu siltä, että ilmiantanut kaupan kassatyöntekijä tai muu henkilö epäilee toista henkilöä, vaikka näpistyksestä täysin ilman konkreettisia todisteita, niin silloin tulee sovellettua loukatun suostumusta. Kysytään kohteliaasti, että voidaanko tarkastaa kantamukset väitteen kumoamiseksi. Aika harva ihminen tietää oikeuksiaan.”*

Vastaaja 2: *”Kunnon kansalainen usein kokee tilanteen sellaisena, että nyt on pakko näyttää kantamukset, vaikka kuinka kohteliaasti ja varovasti sitä pyydetäänkin. Jotkut ihmiset taas sanovat aika herkästikin, etteivät suostu minkäänlaiseen tarkastukseen. Näissä tapauksissa odotetaan viranomaisen saapumista, joka selvittää asian.”*

Vastaaja 3: *”Harvemmin tulee eriteltyä tai korostettua, että ”näihin ei sitten tarvitse suostua ja voit vain lähteä kävelemään, jos siltä tuntuu”, minulla ei henkilökohtaisesti ole tullut näiden asioiden kanssa ongelmia, jos asiakas heittäytyy vaikeaksi, niin sitten soitetaan poliisit.”*

Poliisin kutsuminen paikalle ja muut tilanteessa vallitsevat seikat voivat luoda pakottavan tunteen jäädä paikalle selvittämään tilannetta, vaikka todellisuudessa minkäänlaista kiinniottoa ei tilanteessa tapahtuisi. Tätä havainnollistaa esimerkkitapaus Kouvolan hovioikeudesta kts 28.

Vastaajien käsitys ”loukatun suostumuksesta” vaikuttaisi olevan enemmänkin asian sovittelua tai selvittelyä kohteliaasti juttelemalla ja kyselemällä. Maalaisjärkeä käyttämällä pääsee pitkälle, eivätkä vastaajat muista työuraltaan tilannetta, jossa väärinymmärryksillä olisi saatu oikeusmurhaa aikaan.

- **Mitä toimenpiteitä tuotesuojaportin hälyttäminen luo sinun työtehtävissäsi?**

Tuotesuojaporttien merkitys yksityisen turvallisuusalan työssä tuli itselleni yllätyksenä, jonka halusin myös sisällyttää haastatteluihini. Pelkkä tuotesuojaportin hälyttäminen ei anna toimivaltuuksia suorittaa mitään toimenpiteitä, mutta loukatun suostumusta voi soveltaa ja mennä vähintään paikalle ihmettelemään, mistä hälytys on saanut alkunsa.

Kiinniotto ja turvallisuustarkastus vaatii festivaalialueita lukuun ottamatta rikoksen, josta kohdehenkilöä on syytä epäillä. Teko täytyy olla verekseltä nähty tai henkilön tulee paeta. Tuotesuojaportit hälyttävät jatkuvasti vääriä hälytyksiä, eikä pelkästään niiden takia tarvitse kenenkään pysähtyä. Kysymyksellä halusin tietää, mitä mieltä alan ammattilaiset ovat asiasta, jotka ovat tuotesuojaporttien kanssa tekemisissä lähes joka työpäivä.

Vastaajalla 2 oli mielestäni hyvin tyhjentävä näkemys tuotesuojaportteihin:

”Tuotesuojaportit ovat usein hyvin sensitiivisiä tilanteita, jolloin yleensä pyritään selvittämään ko. henkilön kanssa, että miksi tuotesuojaportit alkoivat hälyttää. Niissä on usein vikoja ja saattavat aktivoitua myös jo ostetuista vanhoista tuotteista. Näitä tilanteita lähestytään loukatun suostumuksella ja kohteliaasti kysytään, että ”voisinko katsoa sinun kantamuksesi.”

”Työkavereissani ei ole tämän suhteen eroavaisuuksia. Ilman näyttöä rikoksesta, ketään ei voida ottaa pelkästään tuon perusteella kiinni.”

”Tuotesuojaportit hälyttävät usein vääriä hälytyksiä, siksi suhtaudun niihin aika skeptisesti, eivätkä ne anna oikeutta mihinkään toimenpiteeseen. Niillä on paikkansa ehkä enemmän ennalta ehkäisevässä merkityksessä.”

Vastaajat 1 ja 3 olivat myös samaa mieltä, eivätkä pelkästään hälytyksen perusteella lähde suorittamaan toimivaltansa toimenpiteitä, vaan lähestyvät tilannetta kohteliaasti kysymällä.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Vastaajien kertoman mukaan, heidän ja heidän työyhteisönsä käsitys yksityisen turvallisuusalan toimivallasta kiinniottojen ja turvallisuustarkastusten suhteen oli vähintään kiitettävällä tasolla. Haastattelut olivat antoisia, silmiä avaavia molemmille osapuolille ja on pakko myöntää, että itsekin tuli havahduttua uusiin näkemyksiin positiivisesti.

Vastaaja 2: ”Mun otanta alasta on niin pieni ja tuore. Kysymykset olivat tosi hyviä, koska ne pistivät itsenikin miettimään, että mitä jos tämmönen tilanne. Tässä tuli pohdittua ja jaariteltua ääneen, että missä ne mun valtuudet menee ja mitkä ovat sitten enemmän viranomaisasioita ja mitkä on sellaisia asioita, minkä annetaan vaan olla. Tämä selkeytti sitä aika paljon.”

Mielestäni on tärkeää tuntee työkaverinsa, jotta yhteistyö on mutkatonta. Yksityinen turvallisuusala on jatkuvasti poliisin kanssa tekemisissä, enimmäkseen lain samalla puolella, joten yhteiset pelisäännöt ja ymmärrys laista on erittäin olennainen osa onnistumista. Vastaajat tiedostivat täydellisesti mihin heidän oma toimivaltansa riittää, sekä mitä oikeuksia ja velvollisuuksia heillä on.

Monitulkintaisista skenaarioista saatiin pitkiä keskusteluita, eikä niinkään väittelyä. Vastaajat olivat myös lähtökohdiltaan ja koulutuksiltaan kaikki hieman erilaisia, mutta taustoistaan huolimatta jokainen oli loppuun asti samalla linjalla asioiden tulkintojen suhteen. Vastaajien tavassa kertoa mielipiteitä oli suurin eroavaisuus heidän välillään. Vastaajalla 1 oli vankka näkemys kaikkiin kysymyksiin, kun taas 2 ja 3 olivat enemmän pohtivammalla kannalla, mutta heidän näkemyksensä puolsivat sitä, minkä 1 oli jo ehtinyt lyödä ”absoluuttiseksi totuudeksi.” Vaikka otanta oli varsin pieni, hypoteesini on, että vastaajan 1 pidempi työura oli syynä tälle itsevarmuudelle.

Avatakseni tutkimuksen johtopäätöksiä havainnollistan ne selkeämmin eritellen pohdintoja alkupe-
räisten tutkimuskysymysten alle.

1. Miten yksityinen turvallisuusala käytännössä suorittaa turvallisuustarkastuksen ja miten toiminta vastaa lakia?

Kuten aikaisemmista vastaajien mielipiteistä ja kertomuksista voi huomata, heidän suorittamat turvallisuustarkastukset ja muut toimenpiteet sen ympärillä ovat lainmukaisia. Lakia eikä lakipykälien määrittämää toimivaltaa ylitetä tai rikota ainakaan tahallaan. Turvallisuustarkastus suoritetaan kiinnioton jälkeen ja se tehdään lähtökohtaisesti automaattisesti. Sukupuolisääntöä kunnioitetaan yllättävän paljon, sen ollessa vain suositus. Muutenkin jos asiakas hienovaraisuuksista tai muista

syistä johtuen kieltäytyy tarkastuksesta, niin vastaajat usein antavat vaihtoehdon käsitellä asia poliisin kanssa, johon ko. asiakas usein suostuu.

2. Onko turvallisuustarkastuksen lainsäädännössä ja käytännön suorituksissa on eroavaisuuksia?

Väärinymmärrykset, tietämättömyys ja liikaintoisuus alalla tuntuivat aiheuttavan kaikista eniten epäselvyyksiä toimenpiteiden suhteen. Loukatun suostumuksella toimimisen rajat ovat lähes loputtomat, sillä jos kohdehenkilö suostuu toimenpiteeseen, niin ei pitäisi syntyä ongelmaa. On olemassa paljon väärinymmärryksien mahdollisuuksia erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi onko asiakas kiinniotettu vai suorittaako vartija pelkkää tavanomaista jututusta vai onko valvontakameroista havaittu tieto ollutkin epähuomiossa aivan väärin tulkittua. Toimenpiteiden perusteiden kertominen ääneen varmasti vähentää väärinymmärryksiä ja asiakkaan näkökulman kuunteleminen ei myöskään ole pahitteeksi.

Liikaintoisuus ja vasta-aloittaneiden tietämättömyys olivat vastaajien muistinvaraisten kertomusten mukaan vaihtelevasti osana väriä toimenpiteitä ja virheitä. Luonnollisesti liian innokas työntekijä saattaa astua harhaan useammin, kuin muu vakaa harkintainen vartija ja vasta-aloittaneen työntekijän tietämättömyys on hyvin ymmärrettävää, sekä anteeksi annettavaa.

Kaiken kaikkiaan eniten eroavaisuuksia lainsäädäntöön luo loukatun suostumuksen hyväksi käyttäminen. Asioita hoidetaan maalaisjärjellä ja mahdollisimman sutjakkaasti, eikä kohdehenkilön oikeuksia kieltäytyä toimenpiteestä painoteta. Olisi vartijan edun vastaista muistuttaa ja kehottaa kohdehenkilöä lähtemään pois tilanteesta, jossa hän ei ole kiinniotettu.

3. Tietävätkö yksityisen turvallisuusalan toimijat oikeutensa ja velvollisuutensa turvallisuustarkastuksessa ja käyttävätkö he niitä lain sallimalla tavalla?

Vastaajien henkilökohtaiset näkemykset vastasivat lakipykälää, toiminta on tarkoituksenmukaista ja muita yleisiä periaatteita kunnioittavia. On mahdotonta sanoa kolmen vastaajan perusteella koko yksityisen turvallisuusalan puolesta, mutta kertomusten mukaan yksittäisten nimeltä mainitsemattomien Itä-Uudenmaan alueen toimipaikkojen ja työyhteisöjen tietämys alan lainsäädännöstä on hyvällä tasolla. Vastaajat olivat hyvin analyttisiä lakipykäliden ja haastattelujen skenaarioiden suhteen ja osasivat perustella vastauksensa hyvin.

Vastaajat kuitenkin tiedostivat, että alalla on varmasti epätietoisuutta ja väriä toimenpiteitä, mutta olivat itse kokeneet niitä työympäristöissään vähemmän kuin internetin keskustelupalstat antavat olettaa.

12 ILMIKÄYNEET ONGELMAT TUTKIMUKSESSA

Lähestyin opinnäytetyötäni hypoteesilla, että yksityisen turvallisuusalan toimijat eivät välttämättä tiedä kovin hyvin toimivaltansa rajoja ja alan koulutuksen lyhyys heijastuu käytännön työskentelyssä negatiivisesti.

Teemahaastatteluista kerätyn aineiston mukaan, ainakin ko. kolme yksityisen turvallisuusalan toimijaa tiedostavat mielestäni hyvin omassa työkuvaan vaadittavat toimivaltapykälät, periaatteet, oikeudet, velvollisuudet ja muut seikat.

Vastaajat kertoivat kuitenkin, että heidän työkavereissaan on ollut yksittäisiä poikkeustapauksia, varsinkin aloittelevissa työntekijöissä, jotka tekevät useita toimenpiteitä väärin edellytyksin ja perusteiden. Tutkimuksen rajaaminen myös juuri aloittaneisiin vartijoihin ja järjestyksenvälvojiin antaisi todellisemman kuvan tosielämästä.

Lähetin yleisen haastattelupyynnön nimeltä mainitsemattomien vartioimisliikkeiden pääkonttorille, jotka jakoivat sähköpostia eteenpäin Itä-Uudenmaan alueelle. Vastaajat olivat vapaaehtoisia ja itse henkilökohtaisesti motivoituneita tulemaan haastatteluun. Tästä voisi olettaa, että vastaajat olivat varmoja taidoistaan ja kokivat kysymykset helppoina.

12.1 Tutkimuksen reliabelius

Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliabiliteetti arvioi siis tutkimuksen tulosten pysyvyyttä erilaisten mittausten välillä. Toisin sanoen haastattelujen tulosten toistettavuus on reliabeli, jos useiden vastaajien vastaukset ovat samat kuin aikaisempien vastaajien. Tutkimus on luotettava ja tarkka jos tutkimus toistetaan eri tutkijalla ja saadaan silti täsmälleen sama tulos. (Vilka 2005, 161; Hirsjärvi et al. 2005, 216.)

Teemahaastatteluissa ja vastaajissa ei ollut suurta vaihtelevuutta, kaikki työskentelivät joko myymälöissä tai kauppakeskuksissa ja ovat päivittäin tekemisissä asiakkaiden kanssa. Koulutukset erosivat vastaajien kesken, eikä niiden suhteen vastaajissa ollut toistettavuutta. Sukupuoli, ikä ja muut henkilökohtaiset seikat voivat myös vaikuttaa vastauksiin, mutta en yksityisyyden suojan vuoksi alkanut niitä erittelemään, eivätkä ne ole mielestäni niin konkreettinen osa tätä tutkimusta.

Tutkimus perustuu käytännössä kokonaan vastaajien henkilökohtaisiin kokemuksiin ja kertomuksiin, joka heikentää tutkimuksen reliabiliteettia. Vain kolmen vastaajan näkökulma ei voi luoda luotettavaa näkemystä koko yksityisen turvallisuusalan työntekijöistä, vaikka he kertoisivatkin omien työympäristöjen ja -kavereiden toimenpiteistä heidän puolestaan.

Ongelmaksi nousee myös mahdollisuus siitä, että vartioimisliikkeet ovat käskeneet haastateltavia pänntäämään tulevan aiheen lakipykälät ja oikeat toimintatavat ulkoa ennen haastattelua. Tätä ongelmaa oli lähes mahdotonta välttää, sillä lähestyin haastateltavia vartioimisliikkeiden pääkonttoreiden yhteyshenkilön kautta. Tarvitsin kuitenkin luvan haastatteluihin, joten tässä ei ollut muita vaihtoehtoja. Päädyin hyväksyä mahdollisuuden ja tehdä työni kaikkien mahdollisten asianosaisten suostumuksella.

12.2 Tutkimuksen validius

Tutkimuksen validiudella tarkoitetaan tutkimuksen kykyä mitata sitä, mitä oli tarkoitus mitata. Toisin sanoen, miten tutkija on onnistunut kääntämään teoreettiset käsitteet arkikielen tasolle. Tutkimuksen validius on myös hyvä, jos tutkija ei ole tehnyt virheitä käsitteiden tasolla ja tutkimuksessa ei ole systemaattisia virheitä. (Vrt. Uusitalo 1991, 84; Heikkilä 2004, 29, 185–186; Valli 2001a, 100.)

Mielestäni teemahaastattelu oli oikea tapa tutkia opinnäytetyöni aihetta. Teemahaastattelu antoi enemmän varaa kertomuksille ja vapaalle kerronnalle. Haastattelut etenivät parhaiten, kun vastaaja muisti johonkin kysymykseen liittyvän esimerkkitapauksen ja alkoi kertoa käytännöistä, toimenpiteistä ja kokemuksista sen avulla. Haastattelut etenivät omalla painollaan kysymyksestä toiseen ja se oli mielestäni paljon antoisampaa, kuin se, että olisin tehnyt saman kyselyn lomakemuodossa etäyhteyksin.

Kysyin usein jatkokysymyksiä ja jouduin vielä useammin tarkentamaan alkuperäistä kysymystäni, joka ei olisi ollut mahdollista toisenlaisella tutkimusmenetelmällä. Johtopäätökset ja tulokset perustuvat vastaajien kertomuksiin, jotka ovat vain kertomuksia. En epäile, että vastaajilla olisi intressiä kertoa tietoisesti valheita, saadakseen itsestään tai muista alansa toimijoista parempaa kuvaa. Kuitenkin on mahdotonta arvioida todellisuutta, kun ainoa tiedonlähde on vain vastaajien kertomukset, eikä esimerkiksi valvontakameroista analysoidut toimenpiteet tai sovelletut pistokokeet työntekijöille.

Mielestäni teemahaastattelu laadullisena tutkimusmenetelmänä toimi opinnäytetyössäni mainiosti, joskin otanta oli tässä tapauksessa erittäin pieni ja vastaajat olivat vapaaehtoisia. On täysin mahdollista, että valitsemalla sattumanvaraisesti haastateltavat ja ottamalla suuremman otannan saataisiin erilaisia kokemuksia ja tutkimustuloksia.

LÄHTEET

- Avarn, 2018: Mitä eroa on vartijalla ja järjestyksenvälvoijalla? Saatavissa: <https://www.avarnsecurity.fi/blogi/mit%C3%A4-eroa-on-vartijalla-ja-j%C3%A4rjestyksenvälvoijalla>
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi HE 22/2014 vp. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_22+2014.pdf
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- KEHA-keskus, 2018. Yksityinen turvallisuusala. [Viitattu 27.09.2021] Saatavissa: <https://kokeile.tyomarkkinatori.fi/ammattialat/Suojelu--ja-sotilasala/Yksityinen-turvallisuusala>
- Kerttula, Timo 2010. Vartijat ja järjestyksenvälvoijat julkisen vallan käyttäjinä. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/18361/vartijat.pdf?sequence=2>
- Kokoontumislaki 530/1999. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990530>
- Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista 1085/2015. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151085>
- Opi Olemaan, 2021: Vartija. Saatavissa: <https://opiolemaan.fi/ammattinimike/vartija>
- Orava, Teemu 2020. Vartijan työlle on kysyntää alan teknistymisestä huolimatta- "skarppina on oltava ja nopeisiin tilannearviointeihin kyettävä". Saatavissa: <https://www.pam.fi/uutiset/vartijan-tyolle-on-kysyntaa-alan-teknistymisesta-huolimatta-skarppina-on-oltava-ja-nopeisiin-tilannearviointeihin-kyettava.html>
- Paasonen, Jyri 2016: Yksityisen turvallisuusalan lakiuudistus tulee voimaan vuoden 2017 alussa – kyseessä on merkittävä uudistus. Saatavissa: <https://www.edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/uutiset/50252?allWords=Yksityisen+turvallisuusalan+lakiuudistus+tulee&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=663718>
- Paasonen, Jyri 2018: Kuinka yksityistä turvallisuusalaa valvotaan. Saatavissa: <https://jyripaasonen.fi/kuinka-yksityista-turvallisuusalaa-valvotaan/>
- Paasonen, Jyri 2020: Vartijan kiinniotto-oikeus myymälävarkauksissa. Saatavissa: <https://blogs.uwasa.fi/puntari/2020/07/31/vartijan-kiinniotto-oikeus-myymalavarkauksissa/>
- Pakkokeinolaki 806/2011. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110806>
- Perustuslakivaliokunnan lausunto 28/2001 vp. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_28+2001.pdf
- Poliisi, 2021. Korttihakemukset Saatavissa: <https://poliisi.fi/korttihakemukset>

Poliisi, 2021. Millä tavoin poliisi valvoo yksityisellä turvallisuusalalla toimivia luvanhaltijoita? Saatavissa: <https://poliisi.fi/-/milla-tavoin-poliisi-valvoo-yksityisella-turvallisuusalalla-toimivia-luvanhaltijoita->

Poliisi, 2021: Tehtävän ja toiminta. Saatavissa: <https://poliisi.fi/tehtavat-ja-toiminta>

Poliisi, 2021: Tutkinnon rakenne. Saatavissa: <https://polamk.fi/tutkinnon-rakenne>

Poliisihallituksen määräys vartijan peruskoulutuksen 120ot tarkemmasta sisällöstä, POL-2017-579. Saatavissa: https://www.finnsecurity.fi/application/files/1414/8975/2250/Vartijan_peruskoulutuksen_120_ot_tarkennettu_sisalto.pdf

Securitas, 2021: Järjestyksenvalvojan peruskurssi Saatavissa: <https://www.securitas.fi/koulutus/jarjestyksenvalvojan-koulutukset/jarjestyksenvalvojan-peruskurssi/>

Securitas, 2021: Vartijan peruskoulutus. Saatavissa: <https://www.securitas.fi/koulutus/vartijan-peruskoulutus/>

Sisäministeriön asetus vartijan ja järjestyksenvalvojan koulutuksesta ja voimankäyttövälineiden koulutuksesta sekä turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan vastaavan hoitajan koulutuksesta, 878/2016. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160878>

TAT, 2021: Turvallisuusala. Saatavissa: <https://www.kunkoululoppuu.fi/mille-alalle/turvallisuusala/>

Turvallisuusala, 2021. Kun Koulu Loppuu. [Viitattu 27.09.2021]. Saatavissa: <http://www.lut.fi/web/en/get-to-know-us/introducing-the-university/sustainable-thinking>.

Uusitalo, H. 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 2. painos. Porvoo: WSOY.

Valli, R. 2001a. "Kyselylomaketutkimus". Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle

Vanhatalo, Hannu 2016. Loukatun suostumus. Saatavissa: <https://vakuutusmajuri.fi/2016/09/30/loukatun-suostumus/>

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Vilpas, Pertti. Metropolia 1. KVANTITATIIVINEN TUTKIMUS. [Viitattu 27.09.2021]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/15103369-Pertti-vilpas-metropolia-1-kvantitatiivinen-tutkimus.html>

LIITE 1: SAATEKIRJE

Hei,

Opiskelen poliisiammattikorkeakoulussa ja työstän opinnäytetyötäni, jonka aiheena on yksityisen turvallisuusalan suorittamat turvallisuustarkastukset.

Pyydän lupaanne pyytää itse henkilökohtaisesti vartijoita ja järjestyksenvalvoja haastatteluun, joka kestää arviolta enintään 30 minuuttia.

Kvalitatiivisen tutkimukseni tarkoituksena on haastatella yksityisen turvallisuusalan toimijoita, erityisesti sen näkyvää osaa, kuten esimerkiksi kauppakeskuksen vartijoita tai järjestyksenvalvoja. Haastattelussa selvitän yksityisen turvallisuusalan toimijan ja ko. yksilön toimipaikan mielipiteitä, kokemuksia ja ajatuksia asiakkaisiin kohdistuneesta etsinnästä, eli tässä tapauksessa turvallisuustarkastuksesta; toteutetaanko turvallisuustarkastukset lainmukaisesti, tarkoituksellisesti, milloin, kenelle ja millä niitä suoritetaan perusteilla.

Haastattelut ovat anonyymeja teemahaastatteluja, jotka suoritetaan mahdollisuuksien mukaan kasvotusten tai vaihtoehtoisesti puhelimitse. Myöhemmin julkaistavassa produktissa ei yksilöidä yksityisen turvallisuusalan toimijoiden toimipaikkoja tai nimiä (esim. Vartija 1, myymälä, Vantaalla)

Haastattelussa on luvassa avoimia kysymyksiä, joihin ei ole oikeita taikka väriä vastauksia. Kaikki vapaaehtoiset Vantaalla työskentelevät vartijat ja järjestyksenvalvojat, iästä, sukupuolesta ja työkokemuksesta riippumatta ovat tervetulleita.

Otos on noin 5 vartijaa ja 5 järjestyksenvalvojaa. Osallistujien kesken arvotaan 50 euron lahjakortti Varuste-leka myymälään. Tätä sähköposti viestiä saa jakaa eteenpäin.

Yst.

Otto Kärki

LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET

- **Oliko koulutuksesi mielestäsi riittävä liittyen turvallisuustarkastuksiin?**
- **Kuinka hyvin koet osaavasi alan turvallisuustarkastuksiin liittyvän lainsäädännön?**
- **Eroaako toimipaikkasi suorittamat turvallisuustarkastukset jollain tapaa koulutuksesi opetetuista turvallisuustarkastuksista?**
- **Missä ja kenelle turvallisuustarkastus suoritetaan?**
- **Kuinka pitkälle turvallisuustarkastus suoritetaan?**
- **Oletko huomannut työkaverin tai itse tietoisesti oikonut turvallisuustarkastuksen ja kiinnioton perusteista, ilmoituksista asiakkaalle tms. nopeuttaaksesi asian selvittämistä tai helpottaaksesi omaa tai muiden työtä?**
- **Toteutuuko sukupuolisääntö turvallisuustarkastuksia suorittaessa?**
- **Mitä asioita kiinniotetulta otetaan pois tarkastuksen yhteydessä?**
- **Millä tavoin tuloksellisuus vaikuttaa toimenpiteisiin ja onko työssäsi jotain tavoitteita?**
- **Onko turvallisuustarkastuksen toimenpiteissä kiire?**
- **Tuoko työympäristö tai muiden ihmisten kommentit paineita toimenpiteiden suhteen?**
- **Mitä mieltä olet näpistelijän kiinniottamisesta ennen kassalinjaa?**
- **Perustellaanko asiakkaalle toimenpiteitä? Mitä heille kerrotaan?**
- **Miten sovellat työssäsi loukatun suostumusta ja mitä mieltä olet siitä?**
- **Mitä toimenpiteitä tuotesuojaportin hälyttäminen luo sinun työtehtävissäsi?**